Undique lecti
Te cupiunt proceres, totoque *Oronte* juventus,

riente; nec quemquam moveri debere, quod prima *ntes* syllaba brevis sit: tandemque existimat, hoc ab Arabibus semper fuisse petitum; *Oron-* ste Plin., VI, 26, populos Arabicos esse, et inde am esse cognominatam. Non perdam tempus his ndis. Sed Orontes non sunt populi in Arabia, Gordiæis proximi in Mesopotamia. Et quan- ea in regione Arabes vixerint, et interdum e nomen se eo usque extendat, tamen *myrrha* non gignitur. Columellæ lib. X, celebratur a myrrha, quia, teste Dioscoride, in Bœotia provenit; quæ, uti nosti, Achaiæ nomine cum ntibus regionibus venit. Hæc amplissimus Cu- Ne quid autem desideret, quod in præsens afferri, studiosus lector, afferram Hegesippi ex lib. III, cap. 5, ubi describit Antiochiam: *s eam medius intersecat, qui a solis ortu oriens, ge ab Urbe mari conditur; quem de originis suæ Orientem veteres appellavere, ut vulgo putetur omen dedisse, cum inde acceperit. Cujus fluentis* B *petu frigidioribus, et zephyris assiduo per ea irantibus, tota civitas momentis prope omnibus atur, ut Orientis in partibus Orientem abscondat.* legas apud Isidorum lib. XIII, cap. 21. His viro dignitatis amplissimæ copiosissimæque onis præclare explanatis, nihil habeo, quod ad- isi applausum. Eustathii verba non dubie cor- esse censeo. Typhonem dictum Orientem narrat : Draconis vero nomen ei datum, usquam, nisi gisse non recordor. Equidem suppetit conjec- ξ Ὀρόντου αὐτὸν Ὀριέντην μετωνόμασε. Sed cum le sit, hanc quoque facile Cuperum vidisse, ut audacem nimis repudiasse: rectius forsan s opem certiorem expectabimus. De nomine illius, cujus meminit Hegesippus, ex Constan- Thematibus omnia possunt nota esse.

IN CAPUT ULTIMUM.

corrumperet veritatem. Præcessit *ne;* quare τὸ C

A *non*, a librario adjectum, delendum censeo.

Respexit in terram. Non modo in extraneorum litteris, quod ostenderunt satis viri docti, elegans hoc loquendi genus est perusitatum, sed etiam in sacris. Deut. XXVI, 7: *Qui exaudivit nos, et respexit humilitatem nostram, et laborem, atque angustiam;* et vs. 15: *Respice de sanctuario tuo, et excelso cœlorum habitaculo, et benedic populo tuo sancto.* Sic Virgo θεοτόκος in admirando illo hymno, Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ, ubi collegit plura Pricæus. Utitur et Eusebius de hac ipsa pace Ecclesiæ reddita, de qua scriptor hic agit, Hist. Eccles. lib. VIII, cap. 16: Ὡς γὰρ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν εὐμενῆ καὶ ἵλεω ἡ θεία καὶ οὐράνιος χάρις ἐνεδείκνυτο. Nisi mavis illic ab inspectione, seu visitatione, metaphoram duci, quam fecerunt οἱ ἁρμοστῆρες, sive qui ad res sociorum aut provincialium cognoscendas et constituendas missi erant. De qua doctissimus et celeberrimus Buchnerus ad Hymnum natalitium, quem Christo Servatori cecinit Prudentius.

Ut florescentes ecclesiæ perpetuæ quiete. Duo doctissimi viri legendum putarunt: *Ut florescentes eccle-* B *sias perpetua quiete custodiat.* Mihi magis ex consuetudine temporum illorum scribi posse videtur: *Ut florescentis Ecclesiæ perpetuam quietem custodiat.* Non enim nisi de una illa et vera agit Ecclesia. Cætera quoque sic fuerint convenientiora stylo Lactantii; ut lib. VI, c. 10: *Ut quietem noctis tutam sibi faceret;* lib. 7, cap. 2: *Piorum animis ad beatam vitam revocatis, quietum, tranquillum, pacificum, aureum denique, ut poetæ vocant, sæculum, Deo ipso regnante, florescat.* Amabile vero quietis nomen Romanis Romanorumque principibus vehementer placuit, ut ex nummis liquet, aliique ostenderunt. Inter alios hoc amavit et Constantinus Magnus (ne de paganis dicam), qui in arcu triumphali nummisque, LIBERATOR URBIS, FUNDATOR QUIETIS vocatur, alibique PACIS, aut QUIETIS PUBLICÆ dulcissima exhibet nomina. Faxit DEUS OPT. MAX. ut omne christianum nomen, pace et quiete solida ac diuturna, nominatimque ut cum REGE pio, forti, felice, patria nostra jam dictis aliisque C bonis propriis et perpetuis æternum efflorescat.

NICOLAI TOINARDI MONITUM LECTORI.

no ea, quæ in his notis ad cap. 4, de *Sabbato* deque BB. Polycarpi ac Pionii passionibus, fere ratia scripsi, typis mandata sunt, operæ pretium ofiteri, probabiles admodum mihi videri sen- illas duas, quæ pluribus a me alias exponen- mpe *Sabbato* ipso *magno Judaico*, id est, ecimam quartam lunam paschalem proxime it, Polycarpum martyrium fecisse die 26 men- tii (prout in Actis), et quidem anno Christi D 147; Pionium autem comprehensum fuisse *Sabbato* quoque *magno*, die 22 Martii anni 251, et martyrio fuisse affectum die 12 septimi Asianorum mensis, qui supradicto 251 anno in Sabbatum, atque in 5 diem Aprilis incidit.

Iis, qui hanc tuebuntur sententiam, nulla erit habenda consulatuum ratio, utpote Actis proconsularibus perperam adjectorum.

NOTÆ TOINARDI AURELIANENSIS

IN LIBRUM

DE MORTIBUS PERSECUTORUM.

IN CAPUT PRIMUM.

addetur his omnibus adversarius; et restituta m tranquillitate, profligata nuper Ecclesia rur- rgit. V. C. Joan. Bapt. Cotelerius *Ecclesiæ Græcæ monumentorum*, Parisiis anno 1681 editorum, pag. 528, in notis legendum jubet: *Ecce adteritur his omnibus adversarius;* aperto, ut ait, sensu et scita antithesi ex *adteritur* et *exsurgit*. Eximiam viri eruditissimi, mihique olim conjunctissimi, emendationem

tum bono omine meas inter notas principem hic exhibendam duxi, tum ne in peregrino loco latens, Lactantii studiosis maneret ignota.

IN CAPUT II.

Extremis temporibus Tiberii Cæsaris, ut scriptum leginus, Dominus noster Jesus-Christus a Judæis crucialus est, post *diem decimum kalendarum Aprilis, duobus Geminis consulibus*. His paucis in verbis error non unus. Primus quidem est ex librarii oscitantia, ita ut pro *ante*, irrepserit *post*. Hic enim legendum puto, *ante diem decimum*, ut ipse Lactantius habet alio in loco, scilicet Institutionum, lib. IV, cap. 10, ubi de Judæis ait : *Exinde Tetrarchas habuerunt usque ad Herodem, qui fuit sub imperio Tiberii Cæsaris, cujus anno quinto decimo, id est, duobus Geminis consulibus, ante diem decimum kalendarum Aprilium Judæi Christum cruci affixerunt*.

Clarissimus Stephanus Baluzius, hujus tanti thesauri diligentissimus editor, Parisiis anno 1679, in notis ad superius cap. 2 negat contrarietatem esse ullam inter duas istas loquendi formulas, *post* et *ante diem decimum*, fretus auctoritate Pauli J. C. D. de Verb. Signific. L. Anniculus CXXXII. Vide ejus verba.

At clariss. Henr. Norisius ingentis *Cenotaphiorum Pisanorum* operis Venet. anno 1681 editi, pag. 345, hanc sententiam confutat; atque ex ipso *Pandectarum* autographo, Florentiæ asservato, germanam verborum Pauli lectionem profert his verbis : *Ante diem decimum kalendarum* post diem decimum kalendarum; *neque utro enim sermone undecim dies significantur*. Deinde ait :

« Ex hac autem germana lectione textus, Ricciolii opinio refellitur.... Etenim illa verborum Pauli recitatio optimum sensum habet, et verissima est, quamvis non iisdem jurisconsulti verbis expressa. Idem enim, lib. CXXXIV, *D. De Verbor. significat.* ait : *Anniculus non statim ut natus est, sed trecentesimo sexagesimo quinto die dicitur, incipiente plane, non exacto die*. Itaque qui inchoato extremo anni die moritur, ut inquit lib. CXXXII, *anniculus amittitur*; quod probat argumento a vulgata loquendi consuetudine ducto, qua dicentes, *ante diem decimum kalendarum*, ipsum diem termini, nempe primas sequentes kal. computamus, non autem diem undecimum, qui kalendas sequitur, nempe diem secundum mensis (1). Quare, inquit jurisconsultus, etiam anniculum amitti, qui ipso die trecentesimo sexagesimo quinto *incipiente plane*, non exacto, amittitur; neque necesse est amitti die primo anni insequentis. Itaque constat auctore celeberrimo jurisconsulto, ea vulgata dicendi formula, *Ante diem decimum kalendarum*, non significari undecim dies, sed tantum decem, ipsis kalendis computatis. »

Tandem, insequenti pagina, post relatam utriusque loci Lactantii per clarissimum Baluzium conciliationem, idem Norisius subdit : « Verum doctissimi interpretes secus Pauli textum intelligunt. Antonius Augustinus, lib. IV Emendat. ad laudatam legem Pauli ait : *Ante diem tertium nonas, et tertio nonas, et die tertio post kalendas idem esse deprehenditur*. Hæc Cujacii verba in adversariis olim notavi : *Post diem decimum kalend. significatur dies decima post kalendas, ut ipsæ kalendæ computentur. Ergo post diem decimum kalend. Januarii, id est* IV *idus Januarii*. Recte notat P. Manutius in epist. 12 lib. III Familiarum Tulli, *ante diem tertium nonas*, veteres Latinos dixisse, id est, *tertio die ante nonas*; nam cum dicitur *tertio nonas*; concisa locutio est; subintelligitur enim *die ante*, siquidem præpositio tacita kalendas in quarto casu regit. Quare *post decimum diem kalend. Aprilis*, idem est, *ac decimo die post kalendas Aprilis*..... Neque Paulus memoratæ doctissimi Baluzii opinioni suffragatur. ea loquendi formula *ante diem deci-*

mum kalend. et *post diem decimum kalend.* diem cimam significari, sed decimam, non quidem ej mensis, sed tum decimam diem ante, id est, dentem kalendas, tum decimam post, nempe po rem kalendis. Hinc Caius jurisconsultus eod lib. L. CCXXXIII, ait : *Post kalendas Januarias di pro solute principis vota suscipiuntur*; nempe 3 Januarias. Hinc apparet, alium plane mensem ficari hisce loquendi phrasibus : *Ante decimu lend. Aprilis*, ac *post decimum kal. Aprilis* : enim modo dicendi designatur dies 23 Martii; vero (1) dies posterior decimo kal. Aprilis.

« Quare Lactantii verborum formula nemine terum Latinorum auctorem habet, ac doctissir centioribus improbatur. Scio, astronomos d meridie præcedentis ad meridiem insequent numerare. Hinc dies 23 Martii post meridien dicitur *post diem decimum kal. Aprilis*. Lactant designaret tempus diei, qua passus est Domin delicet post meridiem diei 23 Martii, scripsit modum loquendi astronomorum. Hæc tame quidem eruditissimo Baluzio opposita, sed pro ac ejusdem censuræ supposita velim. »

Hactenus clarissimus Norisius, cujus locu integrum ideo exhibui, tam ob ipsius præsta quam quia *Cenotaphia Pisana* omnium non s manibus.

Norisii autem sententiæ omnino accedo, istis verbis *post diem decimum kalendarum* intelligatur *decimus dies mensis Aprilis*, com ipsis kalendis.

Frustra autem excusando, vel interpretand tantio celeberrimus auctor astronomos in au vocat; quid enim Lactantio cum astronomis in nime astronomica, ut ad istas subtilitates co tur, de quibus neutiquam cogitaverit Lactant

Deinde si locum haberet iste loquendi mo tronomorum, sequeretur ex eo, quod dies d kalendarum Aprilium juxta astronomos exa ad meridiem diei 23 Martii, atque adeo nonus perit, Lactantium dixisse, Christum eo die po ridiem cruci fuisse affixum : siquidem, ipso a cap. 2 hujus libri, *post decimum diem kalendaru lis cruciatus est*, quo vocabulo significatur, *cruci*

At vero Lactantius non scribit sigillatim parte, sed solummodo universim de ipso die, Christus crucem subiit : unde nihil quid nam ditius est, quam dicere τὸ *post* in isto loco e brarii errore, ac pro eo reponendum *ante*. Id magis, quod Institut. lib. IV, cap 10, ubi *Ant mum diem* recte legitur, ibidem in nonnullis nibus, quales sunt Lugdunensis anni 1548, in Antuerpiensis anni 1555, in-8°, legere sit : *An septimam*, pro *Ante diem decimum*; uti est uni in compluribus antiquis codicibus et castigat tionibus.

Quemadmodum itaque in *Institutionum* loc tum et vocabulum *septimam*, pro *decimu* plane in hoc *de Mortibus Persecutorum*, pro bulo *ante*, male scriptum est, *post*.

Joannes Columbus, qui notis Aboæ in Fi anno 1684 editis hunc eumdem librum illu in hunc locum habet insequentia : vide ejus col. 363.

Hactenus Joannes Columbus, cujus sente iis, quæ supra a Norisio atque a me allata su tis superque confutatur.

Præterea vir eruditus non advertit, in altero IX, 12, exemplo quod quidem est Matth., x neutiquam posse *sextum diem inchoatum* intelli *exactum*. In loco enim parallelo apud Luc., numerantur ὡσεὶ ἡμέραι ὄκτω *fere dies octo*. thæo itaque et Marco *sex dies* censendi sunt i

nuitur, nempe diem
ii dixerim, scri-
lendas præcedit,

(1) Dies posterior *decimo kal. Aprilis*. Scribe : *D cimus* posterior *kal. Aprilis*, nempe dies decimus Aprilis.

s *septimus* propius accedat ad *octo*, quot
1.
a, cap. 2, initio, complures esse in ver-
i errores. Confecto itaque eo, qui librarii
n ipsum Lactantium vertendus stylus.
emis temporibus Tiberii Cæsaris Christum
isse, duobus Geminis consulibus. Extrema
tempora in altero Institutionum loco, sive
10, assignat anno Tiberii quinto deci-
em convenienter consulatui duorum Ge-
t observa, lector, quam immaniter inde
.
annum imperii quintum decimum iniit
æ vulgaris, die 19 mensis Augusti. Hoc
anno Joannes Baptista, uti apud Lucam,
, 3, legimus, pœnitentiam prædicare in-
is, juxta Lactantium, Tiberii annus quin-
iniens, siquidem, juxta eumdem, passus
quinto decimo Tiberii anno, qui in cursu
d 19 diem Augusti anni 29 æræ vulgaris.
s itaque Christus die 6 Januarii, consulibus
inis, anno æræ vulgaris 29, et passus die
artii insequentis, nonnisi per duos men-
ium ea omnia peregerit, quæ ab ipsius
mortem usque referuntur. Quod quidem
est dictu, quamvis ab aliis multis Ve-
sulte pronuntiatum fuerit, ac Fastis Ida-
m.
tandem fiet de quatuor omnino pascha-
, ipso fatente viro clarissimo Harduino,
irrhetici sui, Parisiis anno 1689 editi,
inisterium apud evangelistas distingui-
hilolaus, vel Ptolomæus; quis Coperni-
bo, in illo 29 æræ vulgaris anno reperiet
diei passionis Christi congruentes, fe-
n, sextam cum die paschatis concurren-

ille ipse est Lactantius, qui cum aliis si-
oribus, id est, chronologiæ atque evan-
iæ æque incuriosis, obtruditur ab iis,
Christum æræ vulgaris anno 33; et qui-
Nisan die 14, sive Aprilis die 3, cruci
m.
sit, ut inde quidquam detractum velim
iorumque ecclesiasticorum scriptorum
d unum contendo, eis, quanto magis ob
prædicantur, tanto minus in rebus chro-
bendum esse fidei; cum enim unum
rent et docerent, eumque crucifixum, re-
m ordinem non ita accurate servabant.
simus Joannes Harduinus in *Antirrhe-*
67, quæstionem hanc definit insequen-
: *Denique passum esse Dominum Jesum*
garis 29, ex eo intelligimus, tertio paschate
um prædicandi munus, ut vetustissimi e
nimi consensione prodidere, duobus Gemi-
s.
Addendis, quæ sunt ad calcem libri, sub-
Judæorum præterea ritus, et astronomi-
cum annum, ut alias dicemus, consentiunt.
ersus virum clarissimum Joannem Vail-
em p. 67, insurgens, ait : *Horum an tu*
subodoratus? aut tibi aliquis ante nos in-

ie clarissimus Harduinus, a quo stabi-
sententiæ nescio equidem quid proferri
ie enim Judaicorum rituum plane sum
porro astronomicis ex tabulis ulla un-
ina eruentur *feria sexta ac paschatis dies*,
injunctim anno æræ, vulgaris 29 passus

in locum Judæ proditoris Matthia et
ex his verbis inferas, Paulum una cum
se Judæ ab apostolis suffectum. Tantum
paulo scribens Lactantius innuere voluit,
alios duos apostolatus munere fuisse
tthiam scilicet sorte lectum, Act. I, 26,

A et Paulum ab ipso Christo assumptum.

Et per annos 25 usque ad principium Neroniani imperii, per omnes provincias et civitates Ecclesiæ fundamenta miserunt. A consulatu duorum Geminorum, sive ab anno æræ vulgaris Christi 29, quo, ex Lactantii hypothesi, supra confutata apostoli post Pentecosten, Act. II, 1, cum Marc. XVI, 20, prædicaverunt ubique Evangelium, anni quidem sunt 25 completi usque ad 13 diem Octobris anni Christi 54, quo Nero successit Claudio : at ab anno æræ Christi 33, quo revera passus est Christus, non sunt, nisi 21.

Cumque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit. In indiculo depositionis martyrum, edito per Ægidium Bucherium Antuerpiæ 1634, in *Comment. De Doctrina temporum*, legitur : *Octavo kalendas Martii* (sive die 22 Februarii), *Natale Petri de Cathedra.* Id contigerit juxta Lactantii rationes, anno Christi 55, cum primus Neronis annus in cursu esset a 13 die Octobris antecedentis.

B Quod si deinde eruditiss. virorum Godefredi Henschenii, initio *primi tomi Sanctorum mensis Aprilis*, editi Antuerpiæ 1675, et Danielis Papebrochii, in *Propylæo ad Acta Sanctorum Maii*, edito ibidem 1685, sententia admittatur, quam eamdem V. C. Ant. Pagius in *Critica Baroniana*, Parisiis 1688, edita, amplectitur, *Petrum tertio kalendas Julias*, *coss. Nervo Siliano et Vestino Attico*, id est, anno Ch. 65, Neronis 12, die 29 Junii, *martyrium fecisse Romæ*, non vixerit Petrus a constituta Romæ cathedra amplius quam annos 10, et menses 4 cum diebus 8.

Ex Fl. Josepho, atque etiam ex numismatis, prout in tractatu *De Numismatis Herodiadum* ostensurus sum, constare debet, annum Ch. 43, Claudii imp. 3, ac Senioris Agrippæ 7 postremumque extitisse, quando Petrus Hierosolymis divina ope e vinculis ereptus est, ac deinde Agrippa ab angelo percussus, Act. XII, 3, 23, obiit Cæsareæ Palestinæ, ubi munus edebat in honorem Claudii Cæsaris, festo quodam pro ejus salute instituto. Joseph. Antiq. lib. XIX, cap. ult.

C Si itaque, ut supra, convenit *Natale Petri de Cathedra* diei 22 Februarii cujuscumque anni, ac Petrus anno Ch. 65, in crucem actus fuerit, necesse plane est, ipsum biennio ad minimum, priusquam ab Agrippa anno Ch. 43, in vincula mitteretur, Romam semel venisse, idque ineunte primo Claudii imp. anno, ac labente mense post Caligulam anno Ch. 41, Januarii die 24 necatum, atque inde in Judæam rediisse, ut 25 annis ante suum obitum sedem Romæ constitueret.

Sin ista Petri excursio parum probetur, quod videatur non cohærere cum serie rerum in Actis usque ad cap. XII relatarum, tum primus ejus in Urbem adventus non fuerit quam maxime cito, nisi anno Ch. 44, sub Claudio imp. die quidem 22 Februarii, ut supra, ex *Indiculo depositionis martyrum*, unde ad annum Ch. 65, et diem 29 Junii, quo, ex sententia Henschenii, Papebrochii, et Pagii supra relata, Petrus Romæ sæviente Nerone peremptus est,

D nequeunt anni numerari ultra 21, cum mensibus 4, et diebus 8.

Et certe quoniam in Chronico paschali, Parisiis denuo per V. C. Carol. Ducangium nuper edito, quod *Alexandrinum* antea perperam appellabatur, nihil de Petri et Pauli obitu in anno Ch. 66, neque deinceps scribitur, intelligere est, ejus auctorem anno alicui superiori hunc eventum assignasse. Quis vero ille sit annus, elici non potest, propter lacunam, quæ 20 omnino annos in hoc Chronico intra annos Ch. 45 et 66 occupat.

Non moror in Fastis Idatianis, ad calcem Chronici ejusdem paschalis tertium editis Petrum et Paulum passos dici Nerone III, et Messala coss., id est, anno Ch. 58. Quis enim sanus id ferat? etiamsi non esset ad manum Taciti locus, quem infra referam, ex quo evincitur, Neronem non sæviisse, nisi anno Ch. 64.

Nec tamen abiit impune. Respexit enim Deus vexa-

tionem populi sui..... ut ne sepulturæ quidem locus in terra tam malæ bestiæ appareret. Nero continuo post incensam Romam in Christianos sæviit. Id expresse Tacitus lib. xv Annal. cap. 38, 44.

De hoc incendio Suetonius quoque, in Nerone cap. 38, et Dio, pag. 708, quod, teste ibidem Tacito, cap. 33, contigit C. Lecanio Basso, M. Licinio Crasso coss., id est, anno Ch. 64. Ejus principium 14 kalend. Sextiles, sive 19 die Julii, finis, sexto demum die, sive Julii 24 vel 25 ex Tacito, ibid. cap. 44, ubi addit : *Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat.*

Demus itaque Neroni reliquos septem vel octo Julii dies capiendo consilio, ut incensæ Urbis invidiam in Christianos derivaret : consequens erit, persecutionem cœpisse ineunte circiter mense Augusto anni Ch. 64. Annus autem Ch. 68, et dies 9 Junii insignes sunt Neronis nece. Intervallum divinæ vindictæ, anni 3, menses 10, ac dies circiter 9.

Ex his atque ex supradictis, beati Apostoli martyrio fuerint affecti exeunte undecimo mense a concitata persecutione. Ab initio enim mensis Augusti anni Ch. 64, ad finem Junii anni 65, undecimus mensis fluxit.

IN CAPUT III.

Post hunc, interjectis aliquot annis. Nempe 30 præter 6 menses, ut dicetur infra.

Alter non minor tyrannus ortus est. Domitianus, duodecim Cæsarum postremus.

Subjectorum tamen cervicibus incubavit quam diutissime, tutusque regnavit, donec impias manus adversus Dominum tenderet. Tito, fratri suo, successit Domitianus anno Ch. 81, die 13 Septembris. Si sævire cœpit adversus Christianos anno Ch. 94, mense circiter Februario, ut quidem existimo, tum vero imperaverit ante persecutionem annos 12, cum mensibus 4 ac plusquam dimidio.

Chronicon paschale initium Domitianeæ persecutionis annectit ann. Ch. 92, non autem 93, ut censet V. C. Ant. Pagius in Dissertatione Hypatica, Lugduni anno 1680, edita, p. 110, et in Critica Baroniana ad annum Ch. 90, num. 5, p. 86, qui præterea in Critica ibidem ait, hujus Chronici auctorem in putandis Olympiadibus Eusebianam rationem sequi, sive uno anno eas antevertere, licet revera duobus annis ab auctore Chronici antevertantur. Earum enim initium ducit ab anno Periodi Julianæ 3936, cum incœperint duntaxat anno 3938.

Horum nihil quidquam, sicut nec alia complura, vidit ille, cujus chronologica opera usus est clariss. Ducangius in apponendis chronico paschali temporum characterismis.

In supradicta istius Chronici editione tanta quidem est perturbatio, nata ex ignorantia dicam, an incuria, ut annus concitatæ per Domitianum persecutionis fluctuans p. 250, inter annos Ch. 93, et 94 relinquatur ; neque porro Olympiadis 218 primus annus, qui ibi Domitiani est 13, ullo omnino charactere notetur.

Jam vero inquirendum, quo primum tempore Domitianus Ecclesiam vexaverit.

Ant. Pag. V. C. in Dissertatione Hypatica, p. 110, et in Critica Baroniana, p. 85, num. 4, id ponit sub finem anni Ch. 93, ex Taciti loco, qui in fine Vitæ Agricolæ felicem prædicat Agricolam, quod Conlega Priscoque coss. anno scilicet Ch. 93, decimo kal. Septemb. sive 23 die Augusti, *excesserit, atque* adeo *evaserit postremum illud tempus, quo Domitianus non jam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo, et velut uno ictu, rempublicam exhausit.* Unde infert Pagius, persecutionem sub finem anni Ch. 93 licio, inde tantummodo sequi- sæviisse, nisi post obitum icertum sit, quo postea tem-

A pore id contigerit, ac præterea videatur respublica primo, ac deinde Ecclesia male habita, nihil plane Taciti locus iste confert ad figendam persecutionem anno Ch. 93.

Henricus Dodwellus Anglus, V. C. in Dissertatione XI Cyprianica, Oxonii anno 1684 edita, cui De Paucitate Martyrum Lemma affixit indignissimum homine utcumque christiano, nedum auctore litterato, contendit ex Brutii verbis apud Eusebium, Hist. lib. III, cap. 18, nonnisi Ch. anno 95, Ecclesiam fuisse a Domitiano vexatam, quia videlicet ejus principatus anno 15, Flavia Domitilla, Flavii Clementis tum consulis ex sorore neptis, ob confessionem Christi in insulam Pontiam relegata est.

Sed a VV. CC. Anton. Pagio in Critica Baroniana passim, et Theodorico Ruinartio, monacho Benedictino in præfatione ad acta Martyrum sincera et selecta, Parisiis anno 1689 edita non modo tota illa Dodwelli dissertatio egregie confutata est : sed etiam
B huic argumento, pro asserenda persecutionis Domitianeæ brevitate adducto, responsum est, nihil inde confici, nisi persecutionem istam anno Ch. 95 maxime efferbuisse.

Et certe in Chronico paschali ad 14 Domitiani annum habentur hæc verba : ἱστορεῖ ὁ Βρούτος (lege Βρούτιος) πολλοὺς Χριστιανοὺς κατὰ τὸ ιδ' ἔτος Δομιτιανοῦ μεμαρτυρηκέναι. *Memoriæ prodit Brutius, multos Christianos 14 anno Domitiani martyrium fecisse.*

Ut autem ex isto Brutii loco aliquid eliciatur, cui inniti possimus, secernenda sunt certa ab incertis, ac statuendum :

Primo, Domitiani annum 12 iniisse anno Ch. 92 die 13 Septembris, cum decurreret 217 Olympiadis annus 4.

Deinde, Olympiadem 218 incœpisse in Solstitio æstivo anni Ch. 93.

Tertio, Domitiani annum 13 ductum fuisse a die 13 Septembris anni Ch. 93, cum decurreret 218
C Olympiadis annus primus.

Denique eidem annum 14 fuisse incœptum anno Ch. 94, cum ejusdem 218 Olympiadis annus alter esset in cursu.

Unde consequens est, biennio errare Chronici paschalis auctorem, qui Domitiani 13 annum alligat primo 218 olympiadis anno, et Indictioni 5. Nam juxta hujus auctoris methodum et hypotheses, olympias 218 et annus 13 Domitiani ortum habuissent anno Ch. 91.

Non moror, consulatus in posterioribus Domitiani annis ab auctore Chronici paschalis perperam fuisse affixos. Id enim ad rem præsentem non attinet. Assumo duntaxat quod ibi refertur ex Brutii historia, *multos Christianos anno 14 Domitiani martyrium fecisse.* Cum enim inter eruditos conveniat, Domitianum non vexasse Ecclesiam, nisi postquam *defuncto Agricola die 23 Augusti anni Ch.* 93 (ex Tacito supra laudato) *continuo et velut uno ictu rempublicam exhausit*, mihi videor medio tutissimus iturus, si dixero,
D Domitianeam persecutionem incœpisse mense Februario insequentis anni 94, atque adeo eodem anno, die 6 Maii mensis, Joannem apostolum in dolium ferventis olei plenum fuisse immissum, ac deinde in Pathmon insulam relegatum : quod cum Hieronymo convenit, qui in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum ait, id contigisse *quartodecimo* (Domitiani) *anno, secundam post Neronem persecutionem movente Domitiano.*

Sic itaque a Neroniana persecutione, quæ, ut supra ostendi, sub initium mensis Augusti anno Ch. 64 cœpit, fuerint ad Domitianeam anni 30, præter 6 menses, quot sunt nempe ab initio Augusti anni Ch. 64, ad finem Januarii anni 94.

Postquam vero ad persequendum justum populum instinctu dæmonum incitatus est, tunc traditus in manus inimicorum luit pœnas. Domitianus mense Februario anni Ch. 94, ut proxime dictum, sævire cœpit. Pre-

est anno Ch. 96, 14 kalend. Octobris, sive
ieptembris, ut in confesso apud omnes. Di-
ıdictæ intervallum, anni 2 et menses 7 cum
circiter.

IN CAPUT IV.

*t enim post annos plurimos execrabile animal
qui vexaret Ecclesiam. Quis enim justitiam, nisi
ersequatur? Et quasi hujus rei gratia provectus
illud principale fastigium, furere protinus con-
n cæpit, ut protinus caderet.* Sæviisse Decium
c imperavit, docet quoque Chronicon pas-
is verbis : *Initio imperii Decii, persecutione
hristianos concitata,* Φλαβιανὸς, Flavianus (lege
, Fabianus), *Romanorum episcopus marty-
it.* Jam inquirendum quo id tempore conti-

s successit Philippo, qui anno Ch. 249, 15
as, sive 18 die Junii, Æmiliano et Aquilino
amtum imperabat, ex Cod. Justinianeo, l. VIII,
De Revocandis donationibus, l. I, Decii autem
nomen iisdem coss. 15 kal. Novemb., sive 19
bris, ibid. inscribitur lib. IV, tit. 16. De Hæ-
s actionibus, l. II. Decius itaque imperium
est intra dies 17 Junii, et 19 Octob.
si demus, ipsum imperare cœpisse sub finem
el sub initium Julii, ut infra dicetur, tum a
nea persecutione, quam Februario anni Ch. 94
ti, erunt ad Decianam, præter quinque cir-
nses, anni 156 quos Lactantius *plurimos* jure
ppellat, quod insequentes persecutiones sibi
fere contiguæ fuerint.
autem Lactantius ait, *Decium protinus cecidisse quam vexaret Ecclesiam*, non omnino idem
æquat, quod fuit a concitata per Domitianum
tione usque ad ejusdem necem, nempe a mense
io anni Ch. 94 ad annum Ch. 96, et diem
embris. Intervallum est enim annorum 2 ad
n 7 cum dimidio circiter; quod aliquanto
sse in Decio, ita ostenditur.
s ex antedictis imperavit anno Ch. 249, intra
Junii, et 19 Octobris. Imperare desiit anno
, quo cos. III processit, collega filio suo, De-
sco. Anno enim insequenti, sive 252, Trebo-
Gallus, amborum successor, Fastis *jam tum*
s nomen dedit, collega Vibio Volusiano, filio
n tum Cæsare.
am vero anni tempestate Decii obierint, col-
st ex Trebellio Pollione in Valeriano, ubi hæc
: *Duobus Deciis coss.* anno Ch. 251, 6 *kal.*
. *die*, sive 27 Octob. *cum ob imperatorias lit-
æde Castorum (Romæ) senatus haberetur, ire-
per sententias singulorum, cui deberet censura
nam id Decii posuerant in senatus amplissimi
e.... absente Valeriano, nam ille in procinctu
n Decio agebat, omnes una voce dixerunt, in-
more dicendæ sententiæ : Valeriani vita cen-
..... Quæ cum essent sæpius dicta, addiderunt,
atque ita discessum est. Hoc senatusconsultum
ius accepit, omnes aulicos convocavit, ipsum
alerianum præcepit rogari.* Huc usque Trebel-
lio.
liquet, delata senatui per Decios *absentes* eli-
ensoris potestate, Valerianum, *et ipsum ab-
censorem* fuisse electum *Romæ*, die 27 Octo-

bat Valerianus in limite Mœsiæ cum Deciis,
ante finem istius anni occisi sunt. Demus
circiter unum, tum renuntiando in Mœsiam
atusconsulto, tum deinde committendo prælio,
uterque Decius cecidit : Decii sub finem No-
occisi fuerint.
ntigit Abrutti, sive Abyrti, vel Abritti, ut
r Victor, De Cæsaribus, Dexippus apud Syn-
, pag. 376 Regiæ editionis anni 1652, et
on paschale anno Ch. 251, præter Jornandem
Iiebus Geticis, cap. 18, apud quem habetur:

A *Veniensque Adabritto* (sive abrupto) *Mœsiæ civitatem, circumseptus a Gothis et ipse extinguitur;* ubi legendum esse *Abrutto*, notavit V. C. Ant. Pagius Criticæ Baronianæ, pag. 51, ad hunc 251 Ch. annum : sed melius legeris *ad Abrittum*. Lege quoque *Abrutti* apud Victorem De Cæsaribus, loco *Bruti*.

Victor De Cæsaribus ait simpliciter, Decium imperasse *exacti regni biennio;* Victor alter, *menses triginta.* At nequeunt *triginta* illi *menses* in imperio Decii reperiri, nisi admittamus, Philippum statim obiisse postquam die 17 Junii anni Ch. 249, nomen ejus in Lege, de qua supra, inscriptum est; Decium vero sub finem anni 251 in prælio adversus Carpos interiisse. Ita enim delibatus fuerit tricesimus mensis.

Interea ex his constat, Decios imperasse plus quam duos annos; nempe ab illo temporis spatio, quod est intra diem 17 Junii et 19 Octobris anni 249, usque ad finem Novembris anni 251, atque adeo annos duos cum mensibus circiter quinque.

B Et quidem tertium imperii annum Decios attigisse, docent variæ inscriptiones, in quibus Decio *Seniori* assignatur *tribunitia potestas* III, quarum altera Feltriæ apud Gruterum CCLXXXIII, 6; altera Vintiis in provincia Galliæ, ubi etiamnum extat, ac refertur a V. C. Ant. Pagio, Dissert. Hypat., part. I, cap. 7, pag. 64, et in Critica Baroniana correctior ad annum Ch. 251, pag. 52.

Chronici paschalis auctor Decii imperium intra unius anni spatium perperam definit, ac persecutionem cum anno 251 connectit. Recte quidem, quantum ad utriusque Decii consulatum, sed adversus ipsos, qui ibi producuntur, martyrii Pionii characteres.

Verba ipso, in quibus duo menda cubare suspicabar, non abs re forsan erit referre, ac eorum castigationem proponere. Ea sunt :

C καὶ ἐν Σμύρνῃ τῆς Ἀσίας Πιόνιος.... ἐπὶ Πρόκλου Κυντιλλιανοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας, πρὸ δ' εἰδῶν Μαρτίων, ὅ ἐστι κατὰ Ἀσιανοὺς, μηνὶ ἕκτῳ, ιβ' σαββάτου ὥρᾳ δεκάτῃ.— *Et Smyrnæ Asiæ Pionius... sub Proclo Quintiliano proconsule Asiæ, 4 idus Martias, quod est secundum Asianos, mense sexto, die 12, sabbati hora decima.* Venerat mihi in mentem, pro δ' εἰδῶν Μαρτίων, *4 idus Martias, et* μηνὶ ἕκτῳ, *mense sexto*, legendum esse, δ' εἰδῶν Ἰουλίων, *4 idus Julias, et* μηνὶ αὐτῷ, *mense ipso*, sive, *eodem.*

Quantum ad primam castigationem, post δ' εἰδῶν, *4 idus*, loco Μαρτίων, *Martias*, reponebam Ἰουλίων, *Julias*, quia in toto Decii imperio nullum sabbatum, quod sit mensis dies 12, connectitur cum aliquo die 4 idus *Martias :* sed solummodo 4 idus *Julias*, et 12 dies mensis in anno Ch. 251 conveniunt sabbato; quod ita ostenditur.

Decius, ut dictum supra, imperavit ad summum post diem 17 Junii anni 249, usque ad finem Novembris anni 251. His annis, et 259 intermedio, sabbatum cum aliquo die 4 *idus* cujusvis mensis se habuit ut in diagrammate insequenti, in quo præterea indi-
D catur, quoto mensis die sit 4 *idus*.

Anno Ch. 249, littera dominicali G.

4 idus Februarias, dies 10 mensis.

4 idus Maias, dies 12. Id quidem corrigendo Chronico Paschali apprime conveniret, quoniam facilis est mutatio τοῦ Μαΐων, *Maias*, in Μαρτίων, *Martias:* at Decius in isto Maio, mense nondum imperabat, ut ostensum supra.

4 idus Novembris, dies 10.

Anno 250, lit. dom. F.

4 idus Augusti, dies 10 mensis.

4 idus Octobris, dies 12, sed Ὀκτωβρίων, *Octobres*, nimium differt a Μαρτίων, *Martias*.

Anno 251, lit. dom. E.

4 idus Julias, dies 12 ejusdem mensis Julii. Sunt enim idus die 15 Julii. Unde conjeceram Ἰουλίων, *Julias*, in Chronico Paschali legendum, pro Μαρτίων, *Martias*, ut 4 idus et sabbatum concurrerent cum

duodecimo die mensis; adeoque Pionii passionem anno Ch. 251 convenire.

Hactenus de prima castigatione.

Quantum ad alteram, in qua αὐτῷ, *ipso*, repositum pro ἕκτῳ, *sexto*, sensus esset, diem idus includi in eodem illo mense, cujus ibi significatur esse *diem* duodecimum.

Videlicet quamvis apud Ramanos dinumeratio retrograda ex ante nonas vel idus instituatur, sicut ex ante kalendas; id tamen sit cum hoc discrimine, quod dies numerati ex ante kalendas sint in mense, qui designatas kalendas antecedit, adeoque alio, quam ipsæ kalendæ: secus ac dies, qui ex ante nonas vel idus putantur; sunt enim illi eodem in mense, ac nonæ et idus, ex quibus retroaguntur.

Auctor itaque Chronici Paschalis in Pionii martyrio, supradictis verbis μηνὶ αὐτῷ ιβ', *mense ipso die* 12, innueret, 4 *idus Julias esse ipsius mensis Julii diem* 12 *secundum Asianos:* quoniam Asiani ordine recto a prima die mensis dies mensium putant, non autem retrogrado a nonis, vel idibus insequentibus, uti faciunt Romani, apud quos quando dinumeratio procedit ex ante kalendas, tum designatus dies non eodem est in mense, ac kalendæ.

Frustra ergo deinceps juxta illas correctiones quæreretur in Chronico Paschali, atque in Actis latinis passionis Pionii, *sextus* aliquis *mensis in Martio*, ut ab aliis antea factum est.

Tamen ut verum fatear, audacior mihi videtur mutatio vocabuli Μαρτίων, *Martias*, in Ἰουλίων *Julias;* maxime cum adducar ut credam, Pionium anno Christi 250 passum fuisse, ut signatus in Actis passionis ejus docet Decii consulatus II, in quo collegam habuit Gratum.

Itaque existimaverim, fuisse revera ab auctore Chronici Paschalis scriptum, πρὸ δ' εἰδῶν Μαρτίων, id est, *ante* 4 *idus Martias:* sed mensem Martium ibi intelligendum esse Xanthicum, qui in Asianorum proconsularium anno solari sextus est, ducta dinumeratione a mense Dio. Ut autem Dius iniit die 24 Septembris: ita Xanthicus die 22 Februarii.

Præterea cum S. Polycarpus, Smyrnæ episcopus, passus sit *die secundo mensis Xanthici, ante diem* 7 *kal. Martias, magno sabbato, hora octava*, ut ex Ecclesiæ Smyrnensis epistola *de Martyrio S. Polycarpi* ab Usserio edita, et ex Græcorum menologiis discimus, atque aliunde in Actis passionis Pionii insequentia legantur: *Vicesima tertia mensis Februarii die, cum sabbatum magnum instaret*, id est, adesset, *Natalis scilicet beati martyris Polycarpi, urgente Decii persecutione, Pionius presbyter, et Sabina.... comprehensi sunt;* quæ in ejusdem Pionii Actis a viro clarissimo Theod. Ruinartio editis, pag. 123 ita habentur: *Secundo itaque die sexti mensis, qui dies est quarto idus Martias, die sabbati majore, Natale Polycarpi celebrantes*, etc. Ex istis diei 23 et sabbati characteribus necesse est, Pionium comprehensum fuisse anno Christi 250.

Ut vero passus est insequentis Martii, sive Xanthici, die 12 qui in feriam tertiam eo anno incidit, nemo non agnoscet vocabulum σαββάτου, *sabbati*, tum in Actis Pionii, tum in Chronico Paschali perperam additum fuisse a sciolo aliquo, qui cum memoria teneret, Pionium missum fuisse in carcerem die sabbati, et quidem *magni*, ac martyrio fuisse affectum die 12 mensis Martii, sive Xanthici, præcipiti calamo sabbati characterem, qui diei 23 Februarii conveniebat, affixerit diei 12 mensis Xan[illegible]
in quibus comprehensus et [illegible]
discrimine; quamvis eode[illegible]
rii et 22 Martii nequeant in[illegible]

Undenam autem illud [illegible]
23 Februarii Juliani, ann[illegible]
carpus martyrio af[illegible]
Pionius comp[illegible]
an quisqua[illegible]

assecutum fuisse confido: at liceat id indagari, aliorumque inde excitare sagacitatem.

In duobus illis Christi 166 et 250 annis, pascha in diem 7 Aprilis incidit, adeoque prima quadragesimæ Dominica in 24 diem Februarii. Hinc sabbatum, quod primam illam quadragesimæ Dominicam præcedit, potuit *magnum* appellari ab Asianis proconsularibus, quibus, ut pote Quartodecimanis, plurima erant, in rebus ad Pascha spectantibus, cum Judæis communia.

Judæis porro sabbatum, quod paschati imminet, dicitur *magnum*. Cum autem tempus ineundæ quadragesimæ pendeat a paschate insequenti, deque paschate Christianos admoneat, ideo Smyrnenses sabbato quod est ante primam quadragesimæ Dominicam, appellationem eamdem dederint, quæ a Judæis sabbato quod est ante Pascha, tribuitur.

Ad rem præsentem nihil attinet, Smyrnenses una cum Quartodecimanis pascha decima quarta ipsa luna, id est, iis Christi 166 et 250 annis, die 2 Aprilis, feria 3 celebrasse secus, ac cæteros Christianos. Quartodecimanis enim idem erat ac cæteris Christianis, quadragesimæ initium.

Notavi supra, vocabulum *instaret* quod est in Actis passionis Pionii post *cum sabbatum magnum*, significare *adesset*. Enimvero redditum est ex ἐνιστάμενον male accepto, quod erat post σαββάτου μεγάλου, quasi de *imminente* sabbato magno diceretur, quamvis ibi sabbatum, *quod jam advenerat*, indicetur.

Sæpe quidem latinis auctoribus *instans* appellatur illud tempus, quod medium est inter *præteritum* et *futurum:* at quoniam significatus est ambiguus, prava est similis interpretatio, quæ apud varios auctores lectoribus minus eruditis nonnunquam ansa fuit rerum male intelligendarum.

Varia latina Acta passionis Pionii ex editis ac manuscriptis codicibus retulit vir clarissimus Theodor. Ruinartius, de quo supra, inter Acta Martyrum sincera in selecta, pag. 138, ubi omisso die 12 qui est in Chronico Paschali, 4 *Idus Martias*, vel *Martii*, cum mense *sexto* plerumque jungitur, præterquam in uno Bollandino, in quo legitur: *Ante* 4 *idus Martias, more Romanorum, Asiæ autem more, septimi mensis undecimo, die sabbati, hora septima.*

Nescitur quidem, unde in isto codice Bollandino hora *septima* legatur pro *decima;* neque divinare est, quomodo iisdem in Actis latinis, et in græcis Menologiis dicatur Pionius die undecimo passus. At suspicio mihi inest, *septimi* mensis positum fuisse dedita opera pro *sexti* mensis, quod nempe mensium dinumeratio ibi ducta sit ab Hyperberetæo, qui varis gentibus et auctoribus caput est anni civilis, ita ut *Xanthicus* hunc in modum ex *sexto* fiat *septimus;* licet contra alias sit *primus*, quando cum Aprili committitur, sicut apud Chronici Paschalis auctorem ils in locis, in quibus ipse auctor loquitur.

Non moror, in locis supra laudatis menses citra ullam aliam designationem appellari juxta ordinem, quem singuli in anno obtinent. *Xanthicus* puta dicitur *primus*, et sic reliqui. Sed abs re forsan non erit ex Fl. Josepho, apud quem Judaici menses lunares nominibus mensium Syro-Macedonicorum appellantur, simile exemplum referre, in quo mendum cubat.

Illud est lib. v de Bello, cap. 23 in græcis, vel III, in latinis exemplaribus, pag. Gr. Lat. 888, D, ubi Vespasianus legitur Gadara intrasse τετάρτῃ δύστρου μηνός, id est, *die quarta Dystri mensis;* præcedit *Dystrus* Xanthicum. At paulo ante, nempe [illegible] 7, dicuntur Sicarii *festo Azymorum*, quod [illegible] se *Xanthico* celebrabatur, invasisse oppi[illegible] ddi. Lege itaque levi mutatione, δευτέρου, [illegible] quod erit, τετάρτῃ δευτέρου μηνός, *die* [illegible] *mensis;* adeoque die quarta mensis [illegible] *Xanthicum* proxime sequitur. Vespa[illegible] intraverit, direpto per Sicarios ante [illegible] dies Engaddi. Artemisius simpliciter

1 Macchab. XIII, 51, appellatur Δεύτερος μὴν, *s mensis.*

o iisdem in Actis latinis passionis Pionii Deitur consul fuisse diversimode collega *Vizeto* vel *Vicio Grato*, vel *Vitio Trato* : unde verum illius *Grati* elici nequit.

biter, data occasione, jurisconsultos, vel alios codicis Justinianei lectores, accuratiori ogiæ minus addictos, monitos velim, peccari achronismo usque ad Diocletiani tempora in risti numeris, qui legibus illis appositi sunt, us coss. notantur, v. g. supra laudatis legiæ coss. Æmiliano et Aquilino latæ sunt; nim æræ Christi 250 subjicitur pro 249.

r autem primo commissus est ab illustri Fasarente, Onuphrio Panvinio, deinde ab ejus ore. Panvinius enim ratus Servatoris natiuno anno esse antevertendam, *ætatem et æram* indiscriminatim acceptas suis Fastis intrusit; imitatorem habuit illum, qui Christi annos tibus in codice designatis adjiciendos sus-

nii errorem uno præterea anno eminentiss. s in suis nunquam satis prædicandis Annaxit, uti a chronologis passim animadversum. od maxime stupendum, in illa tanta chronoce, ad eumdem lapidem offendit vir clarissirol. Cointius, nuperus Annalium Francorum . Nunc e diverticulo in viam.

cangiana Chronici Paschalis editione, pag. lem fato eodemque errore, ac annus Domiersecutionis, de qua supra, annus quoque persecutionis nudus ac vagus inter annos et 254 duplici errore relinquitur.

quidem, quod Decii imperium nullis omnino ribus insigniatur. Deinde vero, quod con- Ch. 253 anno cum postremo Philippi imp. sit, Decianam persecutionem ad summum anno Ch. 254, cum sit longe certissimum ante annum 252 obiisse, siquidem illo 252 notavi supra, successor ejus Trebonianus os. II processit, *jam tum Augustus*, collega lusiano, filio suo, *jam tum Cæsare.*

signandis similibus eventibus passim hallufuisse clariss. Ducangium, minime miror, et ut diffusissima inerat variarum recondiunque rerum lectio, ita perexiguus ac pro- n nullos chronologiæ usus.

profectus adversum Carpos, qui tum Daciam que occupaverant. Carpos in hoc Lactantii ncos in Chronico Paschali, Getas, sive Goad Jornandem, et Scythas apud Zosimum, esse ostendit vir clarissimus Ducangius in 547 ad supradictum Chronici Paschalis lo-

IN CAPUT V.

ulto post Valerianus. Post 7 annos; nam anno , imperii sui 5, episcopos et presbyteros lctavit, ut liquet ex vita, actis, et epistolis . Insequenti autem 258, imperii sui 6, circa sæviit, ut docet laudatus Cyprianus epist. ssum : unde hoc loco Lactantius ait, Vale- *nulum, quamvis brevi tempore, justi sangui- se*, id est, intra unius anni spatium; nam t a Persis anno insequenti 259.

IN CAPUT VI.

nus inter initia sui furoris extinctus est. t itaque persecutionem solummodo sub fi- 274 vel initio insequentis. Interemptus est rtio anni 275

IN CAPUT XI.

e aruspicem ad Apollinem Milesium. Coluisse Apollinem, docent, præter Strabonem, lib. . 634, et Pausaniam in Atticis, pag. 15,

A complura numismata, inter quæ unum est magni moduli in Gaza Regia æreum Julii Veri Maximini imp. in nunc modum :

ΑΥ. Κ. Ι. ΟΥΗΡΟϹ. ΜΑΞΙΜΙΝΟϹ.

(*Cap. radiato.*)

ΑΜΙϹΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΑϹ ΕΤ. ϹΞΗ.

(*Apollo sedens, dextra lyram; Serapis stans, capite modiato, dextra spicas, sinistra lanceam.*)

Infra, inter utramque figuram globus.

In imo : ΑΜΙϹΗΝΩΝ ΜΙΛΗϹΙΩΝ.

Id est : *IMperator. Cæsar. Julius. VERUS. MAXIMINUS. AMISI LIBERÆ ANno* 268. *AMISENORUM MILESIORUM.*

Ex hoc numismate intelliges, Serapidem cultum fuisse Amisenis, ut Apollinem Milesiis.

B Ex notandis infra de altera Amisenorum æra, cusum est in obsequium Maximini, anno Per. Jul. 4950, U. C. 990, Ch. 237, post obitum amborum Gordianorum.

Occasione litterarum numeralium in eo inscriptarum, paucis dicam, duas fuisse ad summum Amisenis æras.

Prima sumpta fuerit ab anno Per. Jul. 4667, U. C. 707, ante Ch. 47, quando Jul. Cæsar Amisenos ἐλευθερίᾳ ἠμείψατο, *libertate remuneratus est*, teste Dione, lib. XLII, pag. 207, quod Pharnaces, Mithridatis filius parricida, virilitatem ipsis ademisset, ut docet Hirtius, Bell. Alexandr. cap. 41 et 70, cum Appiano lib. II Bell. Civil., pag. 484, et Dione lib. XLII, pag. 206, apud quem, τούς τε ἡβῶντας ἐν αὐτῇ πάντας ἀπέκτεινε, *puberes in ea omnes interfecit*, legendum ex duobus aliis auctoribus ἀπέτεμε, *exsecuit*; quod apud Appianum, τομίας ἐποιήσατο. Hoc vero mendum demiror mansisse hactenus inobservatum.

C Istam primam Amisi æram exhibet Hadriani nummus, si modo genuinus est, qui a Jos. Scaligero, Canon. Isagogic. lib. III, pag. 301, Edit. Amsteld., num. XC, laudatur :

ΑΥΤ. ΚΑΙϹ. ΑΙΛ. ΑΔΡΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. Π. Π. ΥΠ. Γ.
ΑΜΙϹΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΑϹ ΕΤΟΥϹ. ΡΠΓ (*male*, ΓΠΓ).

Id est : *IMPerator. CÆSar. ÆLius. HADRIANUS. AUGustus. Pater. Patriæ. COnsul. III. AMISI LIBERÆ, ANNO* 183.

Ibi Scaliger ΥΠ. Γ. *Consul* III. non modo male interpretatur *tertium*, quod est *ter* : sed etiam errat, cum dicit, eos 183 annos desinere anno periodi Julianæ 4833, quo tertium Hadriani consulatum illigat; Hadrianus enim suum III ac postremum consulatum inivit anno per. Jul. 4832, U. C. 872, Ch. 119; unde utrovis modo, citra omne fundamentum, repetenda esset æra ab anno per. Jul. 4650 vel 4651, id est, ante Ch. 64 vel 63.

D At vehemens mihi suspicio inest, eo in nummo legi debere, ΡΞΓ, 163, sicuti alius ejusdem Hadriani argenteus nummus in Gaza Regia præfert :

ΑΥΤ. ΚΑΙ. ΤΡΑ ΑΔΡΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. ΥΠ. Γ.

(*Cap. Laureato.*)

ΑΜΙϹΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΑϹ ΕΤΟΥϹ ΡΞΓ.

(*Pallas stans, dextra Victoriolam, sinistra clypeo innixa.*)

Cusus est, ut ex insequenti æra videbimus, anno per. Jul. 4854, U. C. 885, Ch. 132, Hadriani imp. 15. Hadrianus enim, demortuo Trajano, anno Ch. 117, die 10 mensis Augusti imperium adeptus est.

Altera æra, quæ litteris numeralibus ϹΞΗ, 268, in supradicti Maximini numismate signatur, ducenda est ab ipso initio anni per. Jul. 4683, U. C. 723,

ante Ch. 31, quando Amiseni, necato vel expulso Stratone tyranno, libertatem sibi armis quæsiverunt. Quod autem apud Strabonem lib. XII, pag. 547, libertas eis *reddita* dicitur a Cæsare Augusto post Actiacam pugnam, intelligendum est, *confirmata*.

Illa eadem æra visitur in æreo medii moduli numismate Diadumeniani, quod in Musæo eruditiss. atque humaniss. viri Fr. Dronii asservatur.

M. ΟΠΕΛ. ΑΝΤ. ΔΙΑΔΟΥΜΕΝΙΑΝΟϹ ϹΑΙϹΑΡ.
(*Cap. nudo.*)
ΑΜΙϹΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΑϹ ΕΤΟ. ϹΜΘ.
(*Aquila expansis alis.*)

Id est: *Marcus. OPELius ANToninus. DIADUMENIANUS. CÆSAR. AMISI LIBERÆ ANno* 249.

Cusus est ante mensem Junium anni Ch. 218, siquidem Macrinus imp. eo anno, una cum filio Diadumeno, initio Junii, interemptus est.

Hic vero monendus est lector, Ælii Cæsaris numisma, quod vir clarissimus Ant. Pagius sibi a me e Gaza Regia transmissum laudat *in Addendis Criticæ Baronianæ*, pag. 305, cum litteris PZE, 165, non pertinere ad Ælium Cæsarem, neque esse in Gaza Regia. Id quidem ita memini me scribere viro clarissimo uti ab ipso exhibitum est: sed prius ita quoque ab amico per litteras, dolo non malo deceptus, acceperam.

Est autem hoc numisma Sabinæ, Hadriani uxoris quod habetur pag. 307 Thesauri Palatini per L. Begerum Heidelbergæ anno 1685 editi. Inde ruit tertia Amisenorum æra, quam Ant. Pagius ibid. in Addendis falso isti numismati superstruxit.

Neque prætermittendum est, ab Holstenio quoque in notis ad Stephanum de Urbibus, voce Ἀμισός, male referri Caracallæ nummum Amisi cusum, in quo ait, esse litteras CNE, 255, quæ neutri æræ conveniunt. Sunt enim in eo CME, 245, prout leguntur in æreo maximi moduli nummo Gazæ regiæ, in hunc modum:

ΑΥ. Κ. Μ. ΑΥΡ. ΑΝΤΩΝΙΝΟϹ. ΓΕΡΜ.
(*Capite radiato.*)
ΑΜΙϹΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΑϹ.
(*Victoria in bigis, dextra coronam, sin palmam.*)
In imo: ΕΤ. ϹΜΕ.

Id est: *IMperator. Cæsar. Marcus. AURelius. ANTONINUS. GERManicus. AMISI LIBERÆ ANno* 245.

Caracalla *Germanici* appellationem non usurpavit, nisi decurrente sibi tribunitia potestate XVI, uti vedere est in nummis apud Occonem pag. 377, et Mediobarbum pag. 293. Tribunitia autem potestas tradita est Caracallæ anno Ch. 198, atque ita anno Ch. 213 tribunitiam potestatem XVI inivit, cujus duntaxat in decursu *Germanicum* se inscripsit.

Cusus est itaque iste nummus anno U. C. 967, Ch. 214, non autem U. C. 961, Ch. 208, ut censet clariss. Pagius eadem pag. 305, in *Addendis*, ubi in errorem ab Holstenio inductus, litteras CNE, 255, a priori Amisi æra, sive ab anno U. C. 707, repetit.

IN CAPUT XIII.

Legitime coctus. Id est, ambustus, ut cap. 21: *Deinde incensæ faces et extinctæ admovebantur singulis membris. Quod postremo accidebat, cum per multum diem* decocta *omni cute, vis ignis ad intima penetrasset.*

IN CAPUT XV.

Furebat ergo imperator jam non in domesticos tantum, sed in omnes; et primam omnium filiam Valeriam, conjugemque Priscam sacrificio pollui coegit. Erant itaque christianæ. Et fuisse quidem christianas, nec semper ita male habitas, discas ex hoc Eusebii loco, reddito ad verbum (*Hist. Eccles.* l. VIII, cap. 1, *statim initio*):

Τί δεῖ περὶ τῶν κατὰ τοὺς βασιλικοὺς λέγειν οἰκοὺς, καὶ τῶν ἔτι πᾶσιν ἀρχόντων; οἱ τοῖς οἰκείοις, εἰς πρόσω-

A πον ἐπὶ τῷ θείῳ παῤῥησιαζομένοις λόγῳ τε καὶ βίῳ συνεχώρουν, γαμεταῖς, καὶ παισὶ, καὶ οἰκέταις, μονονουχὶ καὶ ἐγκαυχᾶσθαι ἐπὶ τῇ παῤῥησίᾳ τῆς πίστεως ἐπιτρέποντες, οὓς ἐξόχως, καὶ μᾶλλον τῶν συνθεραπευόντων ἀποδεκτοὺς ἡγοῦντο· οἷος ἐκεῖνος ἦν Δωρόθεος, πάντων αὐτοῖς εὐνοΰσπατός τε καὶ πιστότατος· καὶ πάντων ἕνεκα διαφερόντως παρὰ τοὺς ἐν ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις ἐντιμότατος, ὅ τε σὺν αὐτῷ περιβόητος Γοργόνιος. *Quid opus est de iis dicere, qui in imperatorum* erant *domibus, et iis qui omnibus imperabant? qui suis coram circa rem divinam et sermone, et vivendi ratione libere se gerere sinebant, uxoribus, et liberis ac famulis, tantum non et gloriari super libera professione fidei permittentes, quos eximie, et præ cæteris eorum conservis acceptos habebant: qualis ille erat Dorotheus, omnium erga ipsos benevolentissimus et fidissimus; et propterea præ iis, qui in magistratibus et præfecturis* erant, *honoratissimus, et cum ipso celebratus Gorgonius.* Liceat hujusce textus duas alias subjicere versiones a clariss. viris

B editas, Joannis Christophorsorni alteram, atque alteram Henrici Valesii: ex quibus cum superiori illa collatis intelliget lector, quanta sit, quamque vesana nonnullorum interpretum libido, qui in reddendis auctoribus omnia susdeque vertunt, atque innumera vocabula infarciunt, futilia illa pleraque et inutilia; etiam citra omnem characterum distinctionem. Talia fere sunt, quæ in istis duabus versionibus curavi uncinis includi.

Illam, quæ Joan. Christophorsoni est, primo loco, utpote antiquiorem, exhibeo. Est autem hujusmodi: *Quid de his attinet dicere qui (sunt) in imperatorum palatio (magnam dignitatem adepti); denique (ipsis) imperatoribus, qui domesticis (suis) pro sermone divino propagando, et (pia) vitæ ratione (degenda ipsi velut) inspectantes, copiam fecerunt libere (et ingenue) dicendi; atque (suis ipsorum) uxoribus, liberis et servis, quasi (palam) de (mira) fidei libertate gloriandi (exultandique) potestatem permiserunt? Quos certe chariores habuerunt, et magis eximie dilectos, quam (reliquam*

C *servorum turbam). Ut Dorotheum illum, qui præter cæteros erga illos et benevolentiam summam ostendit, et fidem non minorem, ac propterea præ aliis, qui magistratus et præfecturas in imperio gerebant, amplissimum honoris gradum adeptus est. Ut Gorgonium, qui non dissimili fama (et celebritate) enituit.*

Hactenus Christophorsonus, quem vides τῷ θείῳ accepisse tanquam adjectivum; reddit enim, *divino*, et jungit illud cum λόγῳ, *sermone*. At male; siquidem substantive sumendum est, et interpretandum, *numen*, vel *res divina*: unde reddidit Valesius per, *ea quæ religionis suæ erant*. Hujus integra versio sic se habet: *Quid opus est dicere de iis, qui in imperatorum palatiis (versabantur), quid de imperatoribus (ipsis?) Qui domesticis (suis eorum) que uxoribus, liberis ac servis, ea quæ religionis (suæ erant), tam verbis quam factis libere exsequendi coram (semetipsis) potestatem dederunt; ipsis ob (hanc) fidei (suæ) libertatem gloriari, (ac se ostentare) quodammodo permittentes, eosque præ*

D *cæteris (omnibus) ministris præcipuo (quodam) amore complectebantur. Cujusmodi fuit Dorotheus ille, qui summam erga ipsos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam præ (cunctis) magistratibus provinciarum rectoribus magnum honorem promeruit. Huic adjungendus est celeberrimus ille Gorgonius.*

Hactenus Valesius. In ejusdem notis hæc leguntur: Γαμεταῖς. *Hæc verba de imperatorum conjugibus intellexit Christophorsonus, quibus scilicet imperatores permiserint Christianam fidem libere profiteri. Sed quæ sequuntur, sensum hunc aperte refutant.*

At cl. viro non quæ sequuntur, sed quæ præcedunt, erant advertenda. Deprehendisset enim vocabulo οἰκείοις, quod superiori loco occurrit, quodque reddidi per, *suis*, tanquam generico, comprehendi tres personarum species, quæ in imperatorum palatiis versabantur; nempe γαμετάς, παῖδας, et οἰκέτας, *uxores, liberos, et famulos*, utique imperatorum omnes: Dorotheum autem et Gorgonium nonnisi ad

tertiam speciem, sive classem, immediate præcedentem, pertinere, quæ est τῶν συνθεραπευόντων, *eorum qui simul ministrant*, quos una voce *conservorum* expressi. Dorotheus quippe erat eorum ex numero, quibus creditæ erant imperii præfecturæ : unde ibidem ex Actis martyrum Indis et Domnæ cap. 23. notat Valesius, *fuisse illum civili dignitate insignem, ut qui præpositus vocaretur ab Italis.*

IN CAPUT XVII.

Sic æstate transacta, per circuitum ripæ Strigæ. Repone *Istricæ*, id est, *Danubianæ*; ab *Ister*, Danubius. Facilis enim fuit corruptio ex *Istricæ* in *Stricæ*, ac deinde *Strigæ*, dempta ex usu per librarios prima littera. Sic *Strix* ex *Histrix*. Unde *Striculus* apud Arnobium pro *Histriculus*. *Strionem*, pro *Histrionem*. Isidorus et glossæ veteres : *Strio*, *mimarius*, *scenicus*. Hæc exempla cum multis aliis subministrat Magnus Salmasius ad Spartiani cap. 27, in Hadriano.

Henr. Dodwellus in dissertatione *De Ripa Striga*, Lactantii operibus Oxonii anno 1684 editis subjecta, delicias facit, cum dicit, « *Strigam* in hoc Lactantii loco esse vocem *Agrimensariam*, seu *Gromaticam*, a castrametatione primum, inde ad coloniarum agros, qui pro castrorum norma mensurari atque distribui solebant traductam atque usurpatam. » Quod postquam vir peruditus multo conatu adstruxit, demum ita concludit :

« Proinde Roma Ravennam usque lectica plurimum vehebatur noster imperator (*Diocletianus*). Inde ad Danubium fortasse lectica, reliquum deinde iter in navi, et secundo Danubii flumine, per Pontum Euxinum usque ad Nicomediam. »

At vero quis sanus admittat, ægrum corpore atque animo imperatorem per Danubii Catarractas, et Ponti Euxini brevia procellasque, longam ac periculosissimam navigationem suscepisse. Itaque satius diceretur Diocletianus lectica fuisse delatus ad Dravum vel Savum, eo loci ubi primum navigiorum sunt patientes; atque inde secundo flumine, uti et Danubio, in illas appulisse partes, quæ Hadrianopoli sunt magis vicinæ, unde recto itinere, lectica iterum, Nicomediam versus iter instituisset.

At isti, quanquam verisimiliori sententiæ, obstat æque ac Dodwellianæ Lactantii textus, in quo Imperator conficiendo supradicto itineri neutiquam legitur *secundis fluminibus usus* : unde aliunde petenda interpretatio, nempe ab itinerario *Antonini* dicto, in quo videre est, *duo fuisse itinera a Viminacio*, quod in Mœsia situm, *Nicomediam usque*.

Diocletianus itaque Ravenna *Viminacium* venerit, urbem sibi pridem caram, ut variæ leges ibi ab eo latæ docent; ubi duplex habuerit iter, quorum unum carperet.

Alterum quidem erat brevissimum; nam in eo, *per Municipium et Hadrianopolim*, non recensentur nisi viginti mansiones usque *Ostudizum*, quo duo itinera in se recurrunt. Sed illud a Diocletiano vitatum fuisse existimo, ac dextrorsus relictum, quod esset maxime arduum, et per hoc compendium plurimi montes, quos inter præcipue Hæmus, essent superandi.

Describitur pag. 30 Itinerarii Antonini, anno 1600 Colon. editi; atque operæ pretium duxi oculis illud subjicere, citra locorum omnium recensionem, vel intervallorum designationem, quod neutrum ad rem præsentem spectet.

VIMINACIUM.	
Municipium.	M. P. XVIII.
Idimum.	M. P. XVII. etc.
Burditpa.	
Hadrianopolim.	M. P. XXIIII.
OSTUDIZUM.	M. P. XVIII. etc.
Byzantium (*Constantinopolis*).	
Chalcedoniam.	
Trajectus in Bithyniam.	M. P. III.
Pantichium.	M. P. XV.
Libyssam,	M. P. XXIIII.
Nicomediam.	M. P. XXII.

Alterum vero iter, in quo notandum τὸ *per Ripam*, ab eodem *Viminacii* termino ad eumdem *Ostudizi* terminum, habetur pag. 49 atque ita inscribitur.

Item per RIPAM *a Viminacio Nicomediam xij.*	M. P. LXXII. sic.
Cuppas.	M. P. XXIIII.
Novas.	M. P. XXIIII.
Ratiariam. *Leg.* XIV *Gemina.*	M. P. XVIII.
Œscon. *Leg. Mac.*	M. P. XII.
Novas. *Leg.* I. *Ital.*	M. P. XVII.
Trans Muriscam.	
Candidianam.	M. P. XIII
Teglicium.	M. P. XII.
Dorostoron *Leg.* XI *Cl.*	M. P. XII.
Sucidavam.	M. P. XVIII.
Axiopolim.	M. P. XII.
Trosmin. *Leg.* I *Jovia, Scythia.*	
Arrubium.	M. P. IX.
Diniguttiam.	M. P. IX.
Noviodunum. *Leg.* II *Herculea.*	M. P. XX.
Istrum.	
Tomos.	M. P. XXXVI.
Sadame	
Tarpodizon.	M. P. XVIII.
OSTUDIZUM.	M. P. XXXII.
Byzantium.	
Pantichium.	M. P. XV.
Libyssam.	M. P. XXIIII.
NICOMEDIAM.	M. P. XXII.

Nota, in altera ista recensione omitti ab auctore Chalcedoniam, cum trajectu in Bithyniam, licet sint in prima.

Erat quidem proxime descriptum iter longissimum, quippe LIII mansiones habens, uti numeranti in ipso Itinerario patebit, sed expeditissimum imperatori male habenti, quod per plana fieret, legendo *Ripam Istricam*, id est, *Flexus Danubii inferioris*.

In latinis enim Ptolemæi exemplaribus, ea parte ubi græca desiderantur, pag. 57 Gr. Lat. Edit. Bertianæ, anni 1618, legitur : *Flexio juxta Axium civi.* id est Axiopolim, *et hinc usque ad ostia vocatur* ISTER. Adde ejusdem Itinerarii pag. 53. *Iter* quod est *a Taurino in Gallias ad Leg.* XXX *usque* dici fieri *per Ripam Pannoniæ*, non per *Ripam* simpliciter, quia *Istro* ista denominatio κατ' ἐξοχὴν, pag. 49 convenit.

Postremum hoc iter elegerit Diocletianus, non modo tanquam commodius altero, quod erat per compendium; sed etiam quod per illud, si per valetudinem licuisset, imperatoris partes esset adimpleturus; lustrando scilicet identidem varias legiones in limitibus imperii supra relatis collocatas, cum nullæ essent alio in itinere : ac præcipue I *Joviam, in Trosmin*, sive Trosmis, et II *Herculeam*, *Noviodunum* : quæ ambæ de Diocletiani Maximianique senioris cognominibus nuncupatæ sunt, atque ad Honorii usque tempora perstiterunt, Claudiano teste in *Bello Gildonis*, his versibus :

Herculeam suus Alcides, Joviamque cohortem
Rex dicit Superum.

Jam, opinor, intelligis, lector, quid sit apud Lactantium *circuitus Ripæ* illius *Istricæ*, per quem Diocletianus, Ravenna *Nicomediam venit*, nempe pedestri itinere *per varios flexus Danubii inferioris*, usque ad ejus propemodum ostia, ac deinde *Ostudizum*.

Palmariam hanc observationem accepi ab illustriss. abbate, in quo, præter stupendam eruditionem, ea est modestia, ut nomen suum celari velit.

IN CAPUT XVIII.

Caput integrum hic exhibeo, versiculis non modo, sed etiam nominum Diocletiani et Gal. Maximiani adjectione distinctum. In eo præterea, ad majus discrimen, verba amborum *charactere italico* expressa sunt. Optandum autem esset, ut quorumvis auctorum, ac præcipue veterum, qui deinceps edentur libri, appositis similiter versiculis distinguerentur. Id fieret citandis eorum locis maximo lectoris commodo.

Cap. xviii. 1. Nec multis post diebus Cæsar advenit, non ut patri gratularetur, sed ut eum cogeret imperio cedere. 2. Jam conflixerat nuper Maximiano sene, eumque terruerat injecto armorum civilium metu. 3. Aggressus est ergo Diocletianum, primum molliter et amice, *jam senem esse dicens, jam minus validum, et administrandæ reipublicæ inhabilem : debere illum requiescere post labores.* 4. *Simul et exemplum Nervæ proferebat, qui imperium Trajano tradidisset.*

5. Ille vero aiebat, *et indecens esse, si, post tantam sublimis fastigii claritatem, in humilis vitæ tenebras decidisset; et minus tutum, quod in tam longo imperio multorum sibi odia quæsisset.* 6. *Nervam vero uno anno imperantem, cum pondus et curam tantarum rerum vel ætate vel insolentia ferre non quiret, objecisse gubernaculum reipublicæ, atque ad privatam vitam redisse, in qua consenuerat.* 7. *Verum si nomen imperatoris cuperet adipisci, impedimento nihil esse, quominus omnes Augusti nuncuparentur.*

8. At ille, qui orbem totum jam spe inhiaverat, cum inde sibi aut nihil præter nomen, aut haud multum videbat accedere, respondit, *debere ipsius dispositionem in perpetuum conservari ; ut duo sint in republica majores, qui summam rerum teneant; item duo minores, qui sint adjumento.* 9. *Inter duos facile posse concordiam servari : inter quator pares nullo modo.* 10. *Si ipse cedere noluisset, se sibi consulturum, ne amplius minor et extremus esset.* 11. *Jam fluxisse annos quindecim, cum in Illyricum vel ad ripam Danuvii relegatus, cum gentibus barbaris luctaret, cum alii intra laxiores et quietiores terras delicate imperarent.*

12. His auditis senex languidus, qui jam Maximiani senis litteras acceperat, scribentis quæcumque locutus fuisset, et didicerat augeri ab eo exercitum, lacrymabundus.

13. Diocl. *Fiat* inquit, *si hoc placet.* Supererat ut communi consilio Cæsares legerentur.

14. Max. *Quid opus est consilio, cum sit necesse illis duobus placere quicquid nos fecerimus?*

15. Diocl. *Ita plane. Nam illorum filios nuncupari necesse est.*

16. Erat, autem Maximiano (filius) Maxentius, hujus ipsius Maximiani gener, homo perniciosæ ac malæ mentis, adeo superbus et contumax, ut neque patrem, neque socerum solitus sit adorare, et idcirco utrique invisus fuit. 17. Constantio quoque filius erat Constantinus, sanctissimus adolescens, et illo fastigio dignissimus, qui insigni et decoro habitu corporis, et industria militari, et probis moribus, et comitate singulari, a militibus amaretur, a privatis et optaretur. 18. Eratque tunc præsens, jampridem a Diocletiano factus tribunus ordinis primi.

19 *Quid ergo fiet?*

20. Max. *Ille*, inquit, *dignus non est. Qui enim me privatus contempsit, quid faciet, cum imperium acceperit?*

21. Diocl. *Hic vero et amabilis est, et ita imperaturus, ut patre suo melior et clementior judicetur.*

22. Max. *Ita fiet, ut ego non possim facere quæ velim. Eos igitur oportet nuncupari, qui sint in mea potestate, qui timeant, qui nihil faciant, nisi meo jussu.*

23. Diocl. *Quos ergo faciemus?*

24. Max. *Severum*, inquit.

25. Diocl. *Illumne saltatorem, temulentum, ebriosum, cui nox pro die, et dies pro nocte?*

26. Max. *Dignus*, inquit, *quoniam militibus fideliter præbuit; et eum misi ad Maximianum, ut ab eo induatur.*

27. Diocl. *Esto. Alterum quem dabis?*

28. Max. *Hunc*, inquit, ostendens Daiam, adolescentem quemdam semibarbarum, quem recens jusserat Maximinum vocari de suo nomine.

29. Jam et ipsi Diocletianus nomen ex fratre mutuaverat, ominis causa, quia Maximianus fidem summa religione præstabat.

30. Diocl. *Quis est hic quem mihi offers?*

31. Max. *Meus*, inquit, *affinis.*

32. At ille gemebundus :

Diocl. *Non*, inquit, *eos homines mihi das, quibus tutela reipublicæ committi possit.*

33. Max. *Probavi eos*, inquit.

34. Diocl. *Tu videris, qui regimen imperii susceptturus es. Ego satis laboravi et providi, quemadmodum, me imperante, respublica staret incolumis. Si quid acciderit adversi, mea culpa non erit.*

Sequuntur jam notæ in hoc caput.

Patri. Ejus erat filius adoptivus. Erat quoque gener. Diocletiani enim filiam, Galeriam Valeriam, duxerat Gal. Maximianus.

Sene. Forte legendum, *seni.*

Simul et exemplum Nervæ proferebat, qui imperium Trajano tradisset. Id vero est longe falsissimum ; neque enim Trajanus a Nerva adoptatus imperavit, nisi eo demortuo, quamvis post v. cl. Henricum Dodwellum in *Appendice ad Dissertationes Cyprianicas, n.* xl, idem sentiat illustris. D. Guilielmus Loydius, S. Asaphi in Cambria episcopus, ut docet ab ipso eruditissime ac solertissime scriptus Nervæ et Trajani Canon, quem curiose apud me servo, interea dum prodeat in *opere chronologico*, quod a tanto viro omnes litterati in dies expectant.

Observandum est autem, id non a Lactantio tanquam auctore, sed apud Lactantium a Maximiano referri in rem suam. Hoc quippe exemplo volebat abuti apud Diocletianum, non modo historiæ rudem, sed etiam tum in angustiis positum, ut eum ad abdicandum imperium induceret. Sed enim Diocletianus in illo rerum statu Gal. Maximiano fidem non audebat detrahere ; atque idcirco inferius (v. 6) sive ignoratione rei, homo illiteratus, sive potius ob Maximiani ferociam, senex meticulosus falsitatem exempli minime redarguit.

Quomodo vero Nerva imperium inierit, ac post adoptatum a se Trajanum, vivendi fecerit finem, paucis hic expedire non omnino abs re fuerit.

Domitiano 14 kal. Octobris, *sive* 18 *die Septembris*, interempto, anno Ch. 96, imperavit Nerva ; qua eadem olim die, anno scilicet 56 Ch. natus erat Trajanus, ut apud Plinium, lib. x, epist. 28, atque in veteri apud Bucherium et Lambecium kalendario. Unde in ejus Panegyr. cap. 92, ille dies dicitur *triplici gaudio lætus, qui principem abstulit pessimum* (Domitianum), *dedit optimum* (Nervam), *meliorem optimo genuit* (Trajanum).

Deinde paulo post Trajanum absentem anno 97, Octobri exeunte adoptatum, Nerva moritur ; nempe anno 98, die 27 Januarii. Neque enim ex Dione, pag. 771, B, imperavit amplius, quam annum unum, menses quatuor, et dies novem.

Certe Nervam post Trajani adoptionem non fuisse diu superstitem, intelligimus ex Plinio, Panegyr. cap. 10, ubi de Nerva ait : *Quem dii cœlo vindicaverunt, ne quid post illud divinum et immortale factum mortale faceret ; deberi quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque ejus* STATIM *consecrandum, ut quandoque inter posteros quæreretur, an illud Deus fecisset.* Hactenus Plinius Junior.

Porro quoniam tempus, quod Nerva post adoptatum Trajanum exegit, ab Aur. Victore tribus mensibus in Epitome definitur, inde Trajani adoptio sub exitum mensis Octobris anni 97 convenienter assignatur ; et quidem 5 kal. Novembris, id est, 28 die Octobris. Erat enim dies 5 kal. cujusvis mensis similibus imperatorum actionibus sacra, ut docet v. c. Anton. Pagius in Dissertatione Hypatica, et in Critica Baroniana.

Abdicatum autem fuisse imperium a Nerva, si revera abdicatum fuisset, quis scire potuit melius, quam Plinius Junior ? At in ejus epistolis, atque in ipso Trajani panegyrico, non modo altum est ea de re silentium : sed etiam contrarium plane ex iis asseritur.

ro scripsit Aurel. Victor libro de Cæsaribus, de Nerva ista sunt verba : *Ubi prospexit, nisi ioribus robustioribusque corpore animoque geri sse* (imperium) *mense sexto ac decimo semet it.*

loco autem ponenda sit istius scriptoris tas de abdicato per Nervam imperio, ipse , cum de eodem imperium ineunte scribit : *nim Nerva Cretensi prudentius, magisque mo- ? qui cum extrema ætate apud Sequanos, unni defecit metu, imperium arbitrio legionum* , etc. De quibus Jos. Scaliger num. 2113. recte ait : *Omnia falsa, et portentosa.*

ri de Cæsaribus erroris ansa esse potuit, vel ctantii locus, ubi Gal. Maximianus hoc exem- btrudit Diocletiano; vel alius itidem male s ex Plinio eodem, qui Panegyr. cap. 8, de adoptione loquens, ait de Nerva : *Inde quasi imperio, qua securitate, qua gloria lætus, uantulum refert, deponas, an partiaris impe- isi quod difficilius hoc est), non secus ac præ- innixus, tuis humeris se patriamque sustentans, enta, tuo robore invaluit?* Ex quibus isti auc- elligendum erat, apud Plinium quidem ora- quentem *deponere ac partiri imperium* fere se : attamen Nervam non *deposuisse* illud, immodo *esse partitum.*

Eutropii de Diocletiano ipso loquentis verba *olus omnium post conditum Romanum im- ex tanto fastigio ad privatum vitæ statum ci- que remeavit.* Quod partim falsum; id enim um fratre suo, Maximiano Herculio, com- ambobus autem vi, non ex libera volun- discimus ex hoc Lactantii libro, cap. 18, 19

ro aiebat. Diocletianus.

a reposui, loco articuli *ei*, præmonstrante Columbo, nisi malis *ei* idem esse, ac sibi.

m vero uno anno imperantem. Ita legendum, *va vero uno anno imperante.* Porro Nerva o et sesquimem se circiter imperaverat, cum t Trajanum; quod temporis intervallum est Septembri anni Ch. 96 ad 28 diem Octobris

ivatam vitam redisse, in qua consenuerat. Ex is patet, Nervam post Trajani adoptionem ses vixisse, atque imperasse.

n imperatoris. Quo significatu de solis Au- icebatur. Ita hujus libri cap. 9 : *Postea enim men* imperatoris *accepit.* Tum cap. 25 : *Con- n vero non* imperatorem, *sicut erat* factus, *rem.* Sic cap. 27 : *Olim quidem ille, ut nomen ris acceperat.* Deinde cap. 29 : *Constantinum* rem. Præterea cap. 30, *amisso* imperatoris Denique cap. 32 : *Nuncupato Licinio* impera- ibidem in fine : *Universos quatuor*, impera- *et nominari.*

. Alii duo, qui Cæsares, nempe Constantius Gal. Maximianus.

. Maximianus.

fale in autographo *ipse*, ut bene advertit Joan- mbus.

aud multum. Addidi *haud* ante *multum*, necessarium; non autem *non*, quoniam *haud* sorptum fuisse videtur in præcedente voca-

i consulturum, ne amplius minor et extremus l. Maximianus *minor* erat Augustis (Dio- et Maximiano Herculio) ut pote tantum Cæ- e erat *extremus* Cæsarum, quia Constantio Id vero jampridem ferebat molestissime; nam *arseo*, Persarum rege *truci vultu ac voce ter- amabat : Quousque Cæsar?*

cim, cum in Illyricum. Post *quindecim* addidi tum videlicet ex *cim*, postrema præceden- uli syllaba.

nquit, si hoc placet. Supererat, ut communi consilio omnium Cæsares legerentur. Continua sunt ipsius Diocletiani verba, non autem (a vocabulo *Supererat*), intermedia Lactantii, ut prima fronte videri possent. *Supererat* enim positum est, pro *superesset*; quemadmodum *erat*, pro *esset*, apud Cicer. in orat. pro lege Manilia : *Quod si Romæ Cn. Pompeius privatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellum* ERAT *deligendus atque mittendus.* Alia quoque occurrunt exempla.

Communi consilio omnium. Cujus nempe Maximianus Herculius Augustus, et Constantius Cæsar debebant esse participes.

Illis duobus. Maximiano Herculio, et Constantio.

Ita plane. Nam. Iterum *Nam*, pro *Autem.*

Nuncupari. Cæsares.

Erat. Ab initio hujus v. 16 ad finem v. 18 una est sola parenthesis, complectens Lactantii verba.

Post *Maximiano*, additum *filius*, ut est v. 17 post *Constantio*...

Primus Maximianus, de quo ibi sermo, Herculius est; alter vero, Galerius.

Quid ergo fiet? Diocletiani verba sunt, quibus continenter excipiuntur ejusdem postrema, quæ v. 15, habentur.

Ille. Constantinus, quem ibi tunc v. 18, *præsentem* Maximianus contemptim ostendebat.

Induatur. Purpuram, qua Cæsares insigniebantur.

Jusserat Maximinum vocari de suo nomine. Baluzius v. c. in notis agnoscit, hic et fere semper alibi legi in veteri codice *Maximianum.* Unde suspicio mihi inest, Dazam a Gal. Maximiano, de *pleno* ipsius nomine, vocatum fuisse *Maximianum*, non *Maximinum.* Etenim in duabus Thermarum Diocletiani inscriptionibus, apud Gruterum pag. 183, 2 et 7, post Constantium et Maximianum Augg. ac Severum Cæs. recenseturMaximianus Cæs. qui alius esse nequit a Daza. Adde apud Græcos scriptores eumdem promiscue appellari *Maximianum.*

Existimaverim itaque, quoniam jam duo erant Maximiani, Herculius et Galerius, apud vulgum obtinuisse, ut discriminis ergo Daza, non *Maximianus*, sed *Maximinus* diceretur, sicut in græcis latinisque nummis inscribitur.

Porro Gal. Maximianus censendus est, eodem Dazam tempore adoptasse, quo eum jussit vocari de suo nomine : siquidem cap. 39, Daza legitur Valeriam, Gal. Maximiani conjugem, appellasse *matrem*, atque ibidem Gal. Maximianus dicitur Dazæ *pater.*

Jam et ipsi. Gal. Maximiano *Armentario.*

Diocletianus nomen ex fratre mutuaverat, ominis causa, quia Maximianus fidem summa religione præstabat. Ita reposui, pro eo quod scriptum erat : *Ex parte mutaverat, hominis causa*, etc. An enim quispiam dicendus est alicujus nomen *ex parte mutare*, qui aliquod integrum illi adjicit, quale est istud *Maximiani* impositum Galerio per Diocletianum?

Posset utcumque dici Galerii nomen a Diocletiano fuisse *ex parte mutatum*, si Galerius adoptivorum nominum terminatione appellatus esset *Galerianus*, ut *Octavianus* ex Octavio, *Valerianus* ex Valerio, et similia pleraque : at imposito *Maximiani* nomine, nullum in Galerii appellationibus *mutati* nominis vestigium, sed plane *additi.*

Erit fortasse qui objiciet, immutatum fuisse *Galerio* nomen, quod pro *Armentario* appellatus sit *Maximianus* : sed id parum feliciter. Neque enim *Armentarii* appellatio nomen est, sed cognomen joco impositum : qualia *Caligulæ*, *Caracallæ*, et *Tarantis*, quæ ore vulgi solummodo usurpata, in monimentis publicis, edictis puta, lapidibus, ac numismatis, inscripta haud reperias. Accedit non desiisse Galerium, ex quo *Maximianus* appellatus est *Armentarium* quoque appellari, ut videre est, apud utrumque Victorem, et alibi.

Quivis Latine utcumque sciens intelliget, τὸ *mu-*

tuaverat a Lactantio hic usurpari, pro *mutuatus fuerat*. Priscianus enim lib. VIII, De verbo: *Multa similiter ancipiti terminatione in una eadem significatione protulerunt antiqui, ut partior et partior, meto et metor, modero et moderor, mutuo et mutuor*. Hactenus Priscianus, cujus unius auctoritas plurium instar esse possit. Lactantius hoc ipso libro cap. 16, habet: *Hic est verus triumphus, cum dominatores* dominantur; *victi enim tua virtute ac subjugati sunt*.

Istius quidem usus exempla in verbo *Mutuo* mihi in præsentia non occurrunt, præter illud quod est Matthæi, V, 42: *Volenti a te mutuare* (δανείσασθαι) *ne avertaris*; et aliud apud Nonium inter auctores linguæ latinæ cap. 17, num. 48, pag. 751.

Mutuet. mutuum sumat. Cæcil. Asoto:

Ad amicum curret mutuatum, mutuet mea causa;

ubi legendum, *currat*, et *causa mea*.

His duobus exemplis adde, si voles, Plinium lib. II, cap. 9 dicentem: *Solis fulgore reliqua siderum regi, siquidem in toto* mutuata *ab eo luce fulgere*.

Ut vero correctionis istius ratio intelligatur, sciendum est, Maximianum *Herculium* fuisse a Diocletiano *fratrem* appellatum, imperii nempe consortio.

Ita hujus libri cap. 8, statim initio, ubi de Diocletiano sermo est, legitur: *Quid* FRATER EJUS *Maximianus, qui est dictus Herculius*? Ita in Thermarum Diocletiani inscriptione apud Gruter. CLXXVIII, 7, post relata Diocletiani et Maximiani (Herculii) Constantii et Maximiani (Galerii) Severi et Maximini (Dazæ) nomina, legere est:

THERMAS. FELICES. DIOCLETIANI. AUG. FRATRIS. SUI. NOMINE. CONSECRAV. etc., ubi post vocabulum FELICES, vel quadratarii, vel exscriptoris incuria omissum est, MAXIMIANUS AUG. id est, Herculii nomen, uti est in consimili alia inscriptione, quæ ibid. num. 8 mutila exhibetur.

Eam in iis, quæ ad præsens institutum pertinent, partim supplere conabor in hunc modum.

	SENIORES. AUGG.
* *Lege*, D. D.	* D N. N. CONSTANTIUS
	ET MAXIM.
	THERMAS FELIC.
es. senior.	MAXIMIANUS. AUG.
..... suæ.	PRAESENTIA. MAIE.
statis.	FIERI. JUSSIT. ET DI
ocletiani.	NOMINI. CONSECRAVIT.

Ibi vides τὸ MAXIMIANUS. AUG. quod desideratur in prima inscriptione, in ista addi post THERMAS FELICES, quia nempe eas *Herculius* Diocletiano, *fratri suo*, consecraverat.

Præterea hujus ipsius libri cap. 20, Augustos fuisse invicem *fratres*, Cæsares autem fuisse ab Augustis *filios* appellatos, discimus his verbis: *Sed eum* (Licinium) *Cæsarem facere noluit, ne* FILIUM *nominaret, ut postea in Constantii locum nuncuparet* AUGUSTUM *atque* FRATREM.

Eamdem Diocletiani et Maximiani Herculii fraternitatem præfert inscriptio in foro Tyri posita, quæ in Thalmude Hierosol. codice *Havodah Zarah*, cap. 4, fol. 39, verso, col. 2, v. 17, refertur in hunc modum:

Ego Diocletianus imperator qui ædificavi hoc forum Tyri fortunæ Herculii FRATRIS MEI *octoginta diebus*.

Hæc ex Bombergii editione Veneta, quæ longe elegantior et correctior Cracoviensi illa anni Judaici 367 sive Ch. 1706.

Significat itaque Lactantius, Diocletianum, cui Maximianus Herculius frater erat, nomen Maximiniani Herculii, fratris sui, mutuasse, sive mutuatum esse, ut illud Galerio Armentario daret.

Dati nominis ratio subditur, nempe *ominis causa*, [illegible]*imianus* Herculius *fidem summa religione* [illegible] Captaverat videlicet Diocletianus omen ex [illegible]atus Galerium, quem Cæsarem creabat, fidum sibi futurum, si imperatoris Maximiani Herculii fratris sui, sibi fidi, nomen gereret. Apud Victorem quoque de Cæsaribus, Maximianus Herculius legitur fuisse erga Diocletianum *fidus amicitia*.

IN CAPUT XX.

Maximianus, postquam senibus expulsis, quod voluit effecit, se jam totius orbis dominum esse ferebat. Censendus est tum voluisse Romani imperii titulum immutare, *ut non* ROMANUM *imperium sed* DACICUM *cognominaretur*.

Ac substituto Cæsare filio suo, qui tunc erat novennis. Natus est itaque anno Ch. 296, post Maium mensem, vel 297, ante eumdem mensem. Senes enim expulsi sunt kalend. Maiis anni Ch. 305, qui nempe consulatum IX Diocletiani proxime excepit.

Candidianus. Nomen est filii Galerii Maximiani, quem ex concubina genitum Valeria ejusd. Maximiani uxor, ob sterilitatem adoptaverat. Quoniam vero in Illyrico, vel ad ripam Danubii, pater ejus per 15 annos bellum gessit, non omnino inepte dixeris, Candidianam, sive urbem, sive mansionem, quæ ex itinerario Antonini pag. 63, supra relato, sita est inter Transmariscam et Teglicium, appellationem hanc accepisse, quod in ea vel natus esset, vel educatus Candidianus.

IN CAPUT XXIV.

Suscepto imperio, Constantinus Augustus nihil egit prius, quam Christianos cultui ac Deo suo reddere. Statim itaque *Augustum* egit, nunquam antea *Cæsar*, ac secundum in imperio locum obtinuit, ut cap. 25, in fine. Eusebius quoque de Vita Constantini lib. I, cap 22, ait, *Constantinum statim post Constantii mortem dictum fuisse Augustum*: nisi malis dicere, Constantinum a Lactantio *Augustum* per prolepsim appellari; neque enim hunc titulum sibi vindicavit, si quia fides auctori Panegyrici Constantini et Maximini, nisi postquam illum accepit a Maximiano Herculio, qui resumpta purpura, in Gallias venit anno 307, ut filiam Faustam nuptui daret Constantino.

At undenam tot varia numismata, aurea, argentea, ærea, in quibus CONSTANTINUS legitur CÆSAR? An id Constantini moderationi tribuendum, cum nonnulla signata sint in provinciis, quæ penes ipsum erant? An vero maximam partem cusa fuerint in Gal. Maximiani potius, quam in Constantini obsequium, iis in partibus, quæ Gal. Maximiano erant obnoxiæ, ut tot numismatis per imperium sparsis nuncupatio *Augusti* Constantino detraheretur?

Sic autumandi ratio, Gal. Maximianus Constantinum imperatorem, sicut erat factus, sed Cæsarem cum Maximino, cap. 25, in fine, appellari jusserit. In ipsum etiam elicias ex cap. 26, in quo idem Maximianus legitur *Cæsares facere non potuisse*: nempe Maxentium, duobus aliis Maximino et Constantino adjunctum.

IN CAPUT XXV.

Ut eum ac secundo loco rejiceret in quartum. Constantinus, c. 24, per patrem Constantium morti proximum commendatus militibus, factus fuerat Augustus; adeoque Gal. Maximiano par, atque in imperio Romano secundus. Severus autem et Maximinus a Gal. Maximiano (cap. 18, v. 24 et 28 —34) facti fuerunt Cæsares, antequam Constantinus dignitatem ullam obtineret. Rursus, Severo jam nuncupato Augusto, et Maximino tertium locum adepto, utpote facto pridem Cæsare, necesse erat, Constantinum ambobus de suo loco concedere, si fuisset duntaxat Cæsar appellatus; atque ita de secundo loco sibi post mortem patris sui a militibus dato, ut supra notatum sub finem, cap. 24 rejectus fuisset in quartum.

IN CAPUT XXVI.

Maxentium Romæ factum imperatorem. Cave intelligas hoc *imperatoris* significatu *Augustum*, uti dein-

ine) ipse Maxentius factus est. Hic æter Cæsarem; infra enim, compu- egitur: *Et oderat* Maximianus *homi- ares facere non poterat.*
im nominat. Id est, iterum, sive *de-*

IN CAPUT XXVII.

imiano. Id est, Maximino. A Lac- za indiscriminatim *Maximianus* et ppellatus. Vide notam ad cap. 28,

liæ nuptiis. Faustæ.
imianus.
uorum. Lege, *flexis animis eorum.*

IN CAPUT XXIX.

n numerum non intrat Diocles, sed rculius, cui in Campania moranti purpuram miserat, ac bis, id est n nominaverat, ita ut commune pa- erium haberent.
imperatorem generum suum. Faustam n Herculii filiam, duxerat.
Constantii Chlori, cui Flavia Maxi- , ejusd. Herculii privigna, nupse- ntius, ducta privigna, habetur vi-

IN CAPUT XXX.

in inscriptione Constantiensi, quæ pag. CLXVI, 7, Constantius dicitur ulii filius, etiam duntaxat privignæ i proxime notatum.

IN CAPUT XXXII.

ratus, nec Cæsarem se, nec tertio volebat. Inde intelliges, Maximi- loco posuisse, quam Constantinum. tantinum *Augusti* loco habuisset, t, tum ipse non fuisset nisi quarto us. Sed hoc non repugnat iis, a ad cap. 24.
eum sæpe legatos. Id est, Gal. Maxi- minum.
at, dispositionem suam servet. Illam perium Licinio dederat, substituto

et honorem deferat canis. Maximino erat ætate Licinius factus Augustus, imianus *habebat, veteris contubernii ima militia familiarem.*
Gal. Maximianus. Ita quoque initio estia.
acia. Omnino adscribo sententiæ v. c. in Critica Baroniana ad an. Ch. 307, intelligi debere de Maximino; idque ebio, apud quem, lib. VIII, cap. 13, Gal. Maximiano nuncupatum *Augus- aximinus seipsum renuntiasse* Augus-

la, *victus contumacia*, idem signifi- *r contumaciæ*, non quidem *alienæ*, sed st, Maximinum vi contumaciæ suæ paruisse Maximiano æqua postulanti; usum aliquot exemplis liceat illus- ræcipue ex Fl. Josepho. Est enim hic quantisper familiaris.
parcho, statim initio, φιλοκερδεῖς, *cu-* pellat ἥττους τοῦ κέρδους, ad verbum, victos, *lucro.* Apud Herodianum ha- γῆς καὶ ἔρωτος, *minor ira et amore.*
, XXII. cap. 3, pag. 401, de Onia Pon- ρημάτων ἥττων, *pecuniis minor*, id est, vitium Fl. Josepho ibidem est φιλοχρη- *s pecuniarum.* Deinde lib. XVII, cap. de Herode, ὀργῆς μὲν ἥσσων, κρείσσων *ira quidem minor, melior autem jure.* VIII, cap. 11, pag. 615, de Caio Ca-

A ligula. ἥσσων μὲν τοῦ αἰσχροῦ, κρείσσων δὲ τοῦ βελτίστου, *minor quidem turpitudine, melior autem eo quod optimum est*, id est, honestate.

Porro in istis Fl. Josephi locis, et lib. XIV, cap. 17, 484, ubi Sameas vir justus τοῦ δεδοιέναι κρείττων, *terreri melior*, id est *terroribus superior* prædicatur, τὸ κρείσσων idem est ac *contemptor.* Apud Apuleium enim lib. VII Metamorph. verba sunt Tlepolemi phrasim Græcam Latine usurpantis: *Avete, fortissimo Deo Marti clientes, mihique jam fidi commilitones; et virum magnanimæ vivacitatis volentem volentes accipite, libentius vulnera corpore excipientem, quam aurum manu suscipientem, ipsaque morte, quam formidant alii*, MELIOREM.

Ut vero apud Tacit. Annal. lib. XIII, cap. 46, Poppæa legitur *imparem cupidini se, et forma Neronis captam simulans*; et in Victoris Epitome, Julianum *Apostatam cupido gloriæ flagrantior pervicerat*: ita contra M. Porcius Cato dicitur Tit. Livio, lib. XXXIX, 40, *invicti a cupiditatibus animi*; Julianus idem *Apostata* Victori de Cæs., *cibi omnis, libidinis atque omnium cupidinum victor*; imp. Gratianus in Victoris Epitome: *Vini ac libidinis victor.* Denique apud Cicer. de Finibus legitur: *Et qui suum judicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum.*

B

Ex his liquet, vocabula ista, *victus contumacia*, non dici hoc loco de contumacia aliena, atque adeo hactenus fuisse hallucinatos, qui ea Gal. Maximiano adscripsere, cum de Maximino dicantur.

Tollit Cæsarum nomen. Trium, id est, sui ipsius, tum Constantini, et Maxentii.

Maxentium et Constantinum filios Augustorum. Maxentius et Constantinus *natura* erant filii Augustorum, nempe Maximiani *Herculii* et Constantii: sed *dignitatis* fuit ea appellatio, qua Maximinus ambos insignivit. Suspicandi vero locus est, eos appellatione ista, duntaxat honorifica, in classem redigere voluisse; nulla enim vel exigua erat in imperio potestas eorum, qui *Filii Augustorum* dicebantur. Unde Capitolinus, cap. 3 de L. Vero imperatore, Antonini Pii filio adoptivo, ait: *Nec aliud ei*, antequam imperaret, *honorificentiæ ad nomen adjunctum est, quam quod* Augusti filius *est appellatus.*

C

Addo, me præterea suspicari numisma Constantini M. quod Mediob. pag. 459 exhibet, si modo genuinum est, cum epigraphe, CONSTANTINUS FIL. AUGUS., id est, FILIUS AUGUSTORUM, nempe Constantii et Maximiani Herculii, fuisse dedita opera et jussu Maximini alicubi ejus in partibus percussum, ut numismatum ope sanctio illa vulgaretur, qua Maximinus Constantinum nonnisi FILIUM AUGUSTI haberi volebat.

In Campio Martio proxime celebrato Augustum se ab exercitu nuncupatum. Campus Martius non est hic nomen loci, qualis erat Romæ, sed potius, ut ita dicam, Comitiorum militarium, in quibus lustrabatur exercitus. An vero statis temporibus, vel quotiescumque juberet imperator, celebraretur *Campus Martius*, non liquet.

D

Verisimile est Maximinum, qui Syriæ et Ægypto, cap. XXXVI præerat, harum provinciarum Legiones in castra coegisse, ut ab ipsis militibus tanquam auctoribus nuncupatus *Augustus*, securitatem sibi, propter appellationem, quam arripuerat, procuraret.

Neque vero solummodo apud Romanos, sed etiam eorum imitatione apud Francos *Campus Martius* celebrabatur. Audi Gregor. Turon. lib. II, cap. 27, de Clodoveo Rege dicentem: *Transacto vero anno, jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangem, ostensuram in* Campo Martio *suorum nitorem*: unde firmatur quod supra dixi, *Campi Martii* celebrationem esse militarium copiarum recensionem. Illa autem Clodovei facta fuerit ineunte vere, quo exercitus ad bella educi solent.

Universos quatuor Imperatores jubet numerari. Adde virgulam post τὸ *quatuor*, et lege *nominari*, pro *numerari*, hoc modo: *universos quatuor, imperatores jubet nominari*: nempe Licinium, Maximinum, Constanti-

num ac Maxentium. Hic autem per *imperatores* significantur *Augusti*, ut ad cap. 18, v. 7, notatum.

IN CAPUT XXXIII.

Repercussis medullis, malum recidit introrsus. Quis unquam aut audivit, aut legit, *repercuti medullas?* Addita itaque virgula post *malum*, scribe: *Repercussum* medelis *malum*, *recidit introrsus*. Positum est enim *medelis*, pro *medicinis*. Ita supra: *Incipit vulnus non sentire medicinam*. Hanc emendationem, Lector, si probas, acceptam refer Viro insigni, qui se ejus auctorem a me laudari vetuit.

IN CAPUT XXXVII.

Sine modo, cum milites. Lege, *satellites*. Ita in fine cap. 38. *His* satellitibus *et protectoribus cinctus.*

IN CAPUT XXXIX.

Postremo, nefas esse illius nominis ac loci feminam, sine more, sine exemplo, *maritum alterum experiri.* Hæc dicebat Valeria, vel revera ignoratione rei, vel simulatione, ut Maximinus *insolentia exempli* a consilio suo averteretur. Similium enim nuptiarum vetus exemplum ante annos 142 suppetebat in Lucilla Augusta, M. Antonini Philosophi, id est, M. Aurelii filia, L. Veri imp. vidua, teste Capitolino in M. Antonino philosopho cap. 20 his verbis: *Proficiscens ad bellum Germanicum, filiam suam*, non decurso luctus tempore, *grandævo Equitis Romani filio, Claudio Pompeiano dedit, genere Antiochensi, nec satis nobili, quem postea bis consulem fecit, cum filia ejus esset* Augusta, *et Augustæ filia.*

Id contigit, inquam, ante annos 142, siquidem tot esse a luctu Lucillæ ad luctum Valeriæ, ita ostenditur.

Gal. Maximianus ipso cos. VIII obiit, mense maio, cap. 21, adeoque Valeria anno Ch. 311, facta est vidua.

L. Verus vivendi finem fecit *media hyeme*, ut testatur Galenus lib. de Præcognit. cap. 10. Hyems illa fuit, quæ finem anni Ch. 169 et initium 170 occupavit.

In præsentia non dissero, an ante finem anni 169, an post initium insequentis L. Verus obierit: quamquam existimo, id contigisse sub finem anni 169 utrovis enim modo consequens est, inde ad mensem maium supradicti anni Ch. 311, quo obiit Maximianus, annum 142 decurrere.

L. Verum obiisse sub finem anni 169 vel ad summum vitam produxisse usque ad initium anni insequentis, agnoscere est ex initio et fine ejus imperii.

M. Aurelius et L. Verus ambo, novo exemplo, imperium adepti sunt post demortuum Antoninum Pium, qui anno Ch. 161 e vivis excessit; et quidem, juxta Tertullianum Apologet. cap. 25 et Dionem pag. 814, die 17 martii.

Quo dato, cum L. Verus decimum Imperii annum non attigerit, obiisse ipsum necesse est ante 17 diem mensis martii anni Ch. 178. Secus enim decimum Imperii annum attigisset.

Non attigisse autem nisi nonum annum, duobus potissimum argumentis conficitur, quæ breviter expediam.

Primum suppeditant numismata, tam Græca, quam Latina, quorum nulla omnino ultra L. Θ, id est, annum 9 vel ultra TR. P. 9 exhibent.

Alterum habetur in Chronico Paschali, ubi ad primum CCXXXVII Olymp. annum, Indic[illegible] Aproniano et Paulo, legitur Luci[illegible] dus mortuus esse, ἄρξας ἔτη [illegible] nos 9.

Neque vero ideo rejici[illegible] Chronici testimonium, qu[illegible] est, anno nempe Christi [illegible] gnet; sibi enim ipsi [illegible] quippe qui initi[illegible]

A Christi 159 retroagat: quæ duo ex Indicti[illegible] meris in hoc Chronico accurate appositis pa[illegible] sicut et alius, isque perpetuus, in figendi[illegible] dibus ejusdem auctoris biennii prochronis[illegible] me supra notatum, pag. 151.

Si quis vero a me quærat, undenam ergo [illegible] pitolinum in L. Vero dicatur L. Verus *imp[illegible] fratre* (M. Aurelio) *annis undecim*, respo[illegible] piet, vocabulum *undecim* ibi natum fuisse [illegible] litteris numeralibus XI quæ fuerint trans[illegible] aliis duabus IX, quibus *novem* significatur [illegible] τῷ XI τὸ *undecim* plene deinde scriptum un[illegible] pitolini exemplaria, quæ in nostras manus [illegible] pervenerunt, inundaverit.

Porro mirum nemini esse debet, apud [illegible] Epitomatorem, Cassiodorum atque Eutropi[illegible] ter legi *undecim*. Ii enim omnes, corrupto se[illegible] idem virus hauserunt.

Apud Cedrenum facilior est ejusdem e[illegible] rectio, ubi legitur pag. 250 edit. Regiæ, [illegible]

B Μάρκος Ἀντωνῖνος ἐβασίλευσεν ἔτη ιθ', μετὰ [illegible] (male Σεβήριου) τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ἔτη ι, κα[illegible] *Marcus Antoninus imperavit annos* 19, *cum V* [illegible] (male *Severo*) *genero suo, annos* 10 *et mens*[illegible] enim ἔτη ι, καὶ μῆνας θ', vel legendum est s[illegible] ἔτη θ', *annos* 9, vel ἡ post ἔτη reponendum [illegible] id est, 8 pro 10, quoniam mutatum fuerit [illegible] prono lapsu tum ex figuræ similitudine, t[illegible] dem utriusque litteræ apud nonnullos pronu[illegible] Unde L. Verus, qui medio martio anni C[illegible] imperare cœpit, obierit juxta Cedrenum [illegible] antequam, medii decembris interventu, 1[illegible] anni delibasset.

Maneat itaque, L. Verum nonnisi 9 ann[illegible] rasse, et vivendi finem fecisse anno Chri[illegible] eunte, vel 170 ineunte: unde ad 311, quo [illegible] Valeriæ nuptias post Gal. Maximiani obitu[illegible] annus 142 fuit in decursu.

Addam quoniam id quoque confert ad ins[illegible]

C L. Veri chronologiam, corrigendum esse [illegible] Capitolinum cap. 2 in L. Vero, ubi legitur: [illegible] *nis quadraginta, duobus minus*, id est, *tri*[illegible] quod optime convenit cum anno nativitatis [illegible] prætura patris sui, 18 kalendas januarias, [illegible] itol., cap. 1. Sed de hoc alias.

Neque vero possum prætermittere asser[illegible] rectioni litterarum XI in IX egregium e[illegible] quod vir clarissimus Joannes Harduinus i[illegible] antiquis illustratis, Lutetiæ anno 1684 e[illegible] 316, voce ΜΑΣΣΑ, profert ex Plinio, apud [illegible] XVIII, sect. 69, permutatis annorum numer[illegible] legi, *Urbis an.* DXVI, pro DXIV.

Permulta non modo similium transpositi[illegible] etiam litterarum numeralium male accept[illegible] deinde ipsorum numerorum plene scriptor[illegible] pla ex Græcis Latinisque auctoribus cong[illegible] aliquando loco haud alieno sum exhibitur[illegible]

Inter illa unum est, si quod [illegible] Josephum, Antiquit. lib. XVII, cap. 10. [illegible]

D 600, E. v. 9, ubi Herodis fu[illegible] processisse Herodium usque [illegible] *octo*; cum in loco parallelo [illegible] p. 774, v. 3, a fine, legatur [illegible] σιους, *per stadia ducenta.*

Hujus utriusque loci c[illegible] tres auctores alias saga[illegible] gium lib. II de Annis Ch[illegible] Lugd. Batav. 1649; Jac. [illegible] teriore anno per. Jul. [illegible]

Christ. Noldi[illegible] [illegible] inequerae; qu[illegible] [illegible] operam ali[illegible] [illegible] am, ma[illegible] [illegible] iveri oct[illegible] [illegible] ducenta[illegible] [illegible] exarato [illegible] [illegible] altatum [illegible]

umerales fere universim exprimi, secus ac in e Bello, ubi numeri ipsi integri scribuntur. lit in illa Herodianæ pompæ funebris recen- u libris de Bello, eamdem litteram η male σ, nempe pag. 744, v. 6, a fine, in vocabulo id est, *Præcedebat*, loco πρόσω, id est, *Præ-* ic enim locus se habet. ε δὲ ἡ λοιπὴ δύναμις; *Præcedebat autem reli- ercitus*. Quod est plane contra seriem narratio- legenti patebit, et contra id, quod huic loco let in *Antiquitatibus*, pag. 600, E. v. 6, his ν δὲ κατόπιν ἤδη πᾶς ὁ στρατός, *Post eos autem s exercitus*.

A

IN CAPUT XLIV.

mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis entius Romæ continueret. Id anno Christi 312. *tus Constantino, virtutis gratia, primi nominis decrevit, quem sibi Maximinus vindicabat.* Titu- *Maximi*, qui in fine hujus cap. et qui deinceps tantini numismatis observatur. Eum Constan- nno præcedenti in Galliis acceperat, uti opti- ertit illustrissimus Mediobarbus, præstantis- eris sui pag. 462, ex numismatis, in quibus, CONSTANTINUS MAX. P. F. AUG. SM. H. ER. V. MVLT. X. VICTOR. AVG. P. TR. emæ tres litteræ P. TR. significant *percussa*, supple *moneta*. *Maximi* titulum, *quem sibi Maximinus* ex La- *vindicabat*, fuisse ab eo usurpatum, numismata riptiones nondum indicarunt. Unde sentiebat litus, hoc loco per *primi nominis titulum*, in- ebere *primi imperatoris nomen*, quod sibi *præ- e temporis* Maximinus vindicabat, quoniam rat Cæsar (cap. 18) multo ante Constantinum.

B

IN CAPUT XLVI.

ille victus est Romæ. Maxentius, ut cap. 44.

IN CAPUT XLVIII.

quidem divinitas in sede cœlesti.-Lege: *Quo est divinitatis et rei cœlestis*, ex Eusebio, lib. 5, et Nicephoro, lib. VII, cap. 41, ubi θειότητος m, pro θειότης in Eusebio, et pro θειοτάτου in ro. *Christianorum nomine videbantur, nunc ca- simpliciter unusquisque.* Supplenda et corri- Eusebii Græcis, lib. X, cap. 5: *Super Chris- nomine continebantur, et quæ prorsus læva, tra clementia alienæ esse videbantur, eæ tollan- unc libere ac simpliciter unusquisque.*

C

IN CAPUT L.

mis Valerium. Omnino is est, de quo Sextus Epitomes num. 55 habet: *Valens imperator* et num 56: *Valens a Licinio morte multatur*; apud Occonem, pag. 480 numisma:

K. ΔΟΥ. ΟΥΑΛΕΡ. ΟΥΑΛΕΝΣ. ΕΥ. CEB. L. A. IMPerator. CÆsar. PUBlius. VALERius. Pius. AUGustus. Anno 1. numum non bene ad Valentem sub Gallie- um retulit illustrissimus Comes Mediobar- 7. Nam Valens iste, cujus Pollio num. it, Valens Thessalonicus appellabatur, Ammianus Marcellinus lib. XXI, cap. Genitato nomine Valerius Valens. um pertinet alius apud Occonem num- in hunc modum:

D

AL. F. IOYA. ΟΥΑΛΕΝΣ. CEB. E. A. tor. CÆsar. Caius. JUlius. VALens. I. istum Valentem male censet Occo orte mulctatum; siquidem erat tem-

Valens in primo nummo inscriptus , quem Licinius, postquam inter se et Constantinum bellum exarsit, *Cæsarem* creavit, non autem *Augustum*. Valens enim iste *Cæsar*, pace postmodum inter ambos imperatores facta, in ordinem solummodo redactus est, non vero interfectus, ut testantur Sirmundi Anonymus in Valesiana Ammiani editione, pag. 659, et Petrus de legationibus in Excerptis tomo I Hist. Bisant. pag. 27. Neque audiendus Zozimus, osor Constantini infensissimus, cum tradit, nec affirmat tamen (ut vox Græca οἶμαι, id est, *arbitror*, qua utitur, satis indicat) Constantino volente et jubente, Valentem istum *Cæsarem* fuisse occisum.

Alter Valens *Augustus* eodem fere tempore interemptus est, quo periit Maximinus; et *his absumptis, imperii jura penes Constantinum et Licinium devenere*, uti scribit Sextus Victor. Ad Constantinum autem et Licinium *imperii jura devenere* anno Christi 313. Tunc itaque Valens, seu Valerius Valens, periit, cujus meminit Victor: nam *imprimis* necatus est a Licinio, ut scribit Lactantius.

Nec Valerius iste Valeria Augusta est, ut in notis Oxoniensibus correctum; *postremo* enim, non vero *imprimis* Valeria a Licinio interfecta est, uti disertis verbis habetur cap. 41.

Hoc, præter complura alia, docuerat me olim illustrissimus et eruditissimus abbas Ludovicus Du Four de Longuerue, quod ab eo acceptum vir clarissimus Antonius Pagius nuper inseruit in *Critica sua Baroniana*, ad annum Christi 306 num. XV, pag. 20 professus, uti ingenuum hominem decet, a quo id didicerat.

IN CAPUT LI.

Ita illis pudicitia et conditio exitio fuit. Miror Lactantium non dixisse, *fuisse Valeriæ exitio sacrificia, quibus, cogente Diocletiano patre suo, polluta fuerat*, Christiana cum esset, ut id cap. 15 disserui.

IN CAPUT LII.

Ubi sunt modo magnifica illa et clara per gentes Joviorum et Herculiorum cognomina, quæ primum a Diocletе ac Maximiano insolenter assumpta, ac postmodum ad successores eorum translata, viguerunt? Nempe delevit ea Dominus et erasit de terra. Hæc oratorie et contra Historiæ fidem scripsit Lactantius, nisi dixeris, coronidem libro *de Mortibus Persecutorum* fuisse ab eo impositam in intermedio quodam tempore post debellatos universos persecutores nominis Dei, antequam cusa essent insequentia numismata, in quibus Licinii ambo *Jovii* inscribuntur.

Primum cum typo exhibetur in Familiis Byzantinis viri clarissimi Caroli Ducangii Lutetiæ anno 1680 editis, pag. 25, in hunc modum:

D.D. N.N. IOVII. LICINII. INVICT. AVG. ET CAES.

Cap. gemmata. Protomæ Licinii Augusti et Licinii Cæsaris, manibus Victoriam utrique laureum porrigentem tenentium.

Alia duo sunt apud Mediob. pag. 455, relata his verbis:

D.D. N.N. IOVII. LICINII. INVICTI. AVG. ET CAES.

Capita cum Bustis, id est, cum effigie umbilico tenus, *Liciniorum Patris et Filii, Laureata, se respicientia, dextris Victoriam sustinent, quæ expansis brachiis, singulis manibus singulam tenet lauream.*

Hoc numisma videtur idem esse, ac superius illud Ducangianum.

Sequitur postremum aliud ibid. apud Mediobarbum:

D.D. N.N. IOVI. LICINII. INVICT. AVG. ET CAES.

Capita Liciniorum laureata, dextris sustinent Fortunæ typum, Figuram scilicet calatro caput ornatam, dextra, temonem sinistra cornucopiæ.

Accedit Legiones, Alas equitum, et cohortes, Joviorum Herculiorumque nominibus semper insignitas permansisse, etiam sub ipso Constantino, et usque ad imperatorem Valentinianum III, ut passim videre est in Notitia Dignitatum imperii.

Vale, lector. Votis tuis fortuna respondeat; mea sunt vota.